

ВІСНИК

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**Загальнодержавне
періодичне видання**

Виходить шість разів на рік

Засноване
19 лютого 1997 року

Свідоцтво
про державну реєстрацію
Серія КБ № 2444

Засновник:
Конституційний Суд України

Адреса: 252220,
Київ, вул. Банкова, 5—7

Видавець:
Юридична інформаційна
компанія — «Юрінком Інтер»
Шеф-редактор **В. Ковальський**

Адреса: 252001,
Київ, а/с 546

Редакційна рада:

В. Німченко — голова
П. Мартиненко
О. Мироненко
В. Тихий
Л. Чубар

Відповідальний секретар —
Г. Сурначова

Тел. 253-11-90

1(9) '99

© Конституційний Суд України, 1999

У НОМЕРІ

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним зверненням Вільної профспілки працівників метрополітенів України щодо офіційного тлумачення поняття “професійна спілка, що діє на підприємстві, в установі, організації”, використаного в абзаці шостому частини першої статті 43¹ Кодексу законів про працю України (справа про профспілку, що діє на підприємстві) 5

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням 66 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров’я та вищих медичних закладах освіти” (справа про платні медичні послуги)..... 8

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним зверненням Відкритого акціонерного товариства “Лубнифарм” щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 6 Закону Української РСР “Про зовнішньоекономічну діяльність” і статті 154 Цивільного кодексу Української РСР (справа про порядок підписання зовнішньоекономічних договорів) 13

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України “Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України” (справа про утворення фракцій у Верховній Раді України)..... 17

Окрема думка судді Конституційного Суду України Євграфова П.Б.

стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України “Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України” (справа про утворення фракцій у Верховній Раді України)..... 23

Окрема думка судді Конституційного Суду України Скоморохи В.Є.
стосовно Рішення Конституційного Суду України
у справі за конституційним поданням народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
Постанови Верховної Ради України
“Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України”
(справа про утворення фракцій у Верховній Раді України)..... 26

Огляд ухвал Конституційного Суду України 28

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

В. Скомороха, І. Пшеничний. Конституційний контроль:
питання розгляду справ, характеру та змісту рішень
Конституційного Суду України..... 51

З ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮСТИЦІЇ

О. Мироненко. Захист “правди” і “благодаті” за доби Київської Русі
та Литовсько-Руської держави 64

МІЖНАРОДНІ ЗВ’ЯЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ 79

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

**Триває передплата
на офіційне видання
Конституційного Суду України
«ВІСНИК
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ»**

Видається шість разів на рік

Передплатний індекс 40842

У виданні друкуються:

- рішення та ухвали

Конституційного Суду України

- статті з питань теорії, практики
та історії конституційного судочинства

- матеріали про міжнародні зв'язки

Конституційного Суду України

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

РІШЕННЯ

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним зверненням
Вільної профспілки працівників метрополітенів України
щодо офіційного тлумачення поняття “професійна спілка,
що діє на підприємстві, в установі, організації”,
використаного в абзаці шостому частини першої статті 43¹
Кодексу законів про працю України
(справа про профспілку, що діє на підприємстві)

м. К и ї в
29 жовтня 1998 року
№ 14-рп/98

Справа № 1-31/98

Конституційний Суд України у складі суддів Конституційного Суду України:

Тимченка Івана Артемовича — головуєчий,
Вознюка Володимира Денисовича,
Євграфова Павла Борисовича,
Козюбри Миколи Івановича,
Корнієнка Миколи Івановича,
Костицького Михайла Васильовича,
Малинникової Людмили Федорівни,
Мартиненка Петра Федоровича,
Мироненка Олександра Миколайовича,
Розенка Віталія Івановича,
Савенка Миколи Дмитровича — суддя-доповідач,
Селівона Миколи Федосовича,
Скоморохи Віктора Єгоровича,
Тихого Володимира Павловича,
Чубар Людмили Пантеліївни,
Шапвала Володимира Миколайовича,
Яценка Станіслава Сергійовича

розглянув на пленарному засіданні справу щодо офіційного тлумачення положення “професійна спілка, що діє на підприємстві, в установі, організації” абзацу шостого частини першої статті 43¹ Кодексу законів про працю України.

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 42, 43 Закону України “Про Конституційний Суд України” стало конституційне звернення Вільної профспілки працівників метрополітенів України щодо офіційного тлумачення положення абзацу шостого частини першої статті 43¹ Кодексу законів про працю України.

Підставою для розгляду справи, згідно зі статтею 94 Закону України "Про Конституційний Суд України", є наявність неоднозначного застосування судами та іншими органами державної влади зазначеного положення Кодексу законів про працю України, що призводить до порушення конституційних прав громадян — членів профспілки, та профспілки, що діє на підприємстві, в установі, організації, на забезпечення захисту трудових і соціально-економічних прав та інтересів працівників.

Заслухавши суддю-доповідача Савенка М.Д. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне звернення просить дати офіційне тлумачення положення "професійна спілка, що діє на підприємстві, в установі, організації" абзацу шостого частини першої статті 43¹ Кодексу законів про працю України, посилаючись на неоднозначне його застосування судами та іншими органами державної влади. Зокрема, Міністерство праці України вважає такою, що діє на підприємстві, профспілкову організацію, яка уповноважена трудовим колективом на представництво під час укладання колективного договору, угоди. Окремі суди загальної юрисдикції, вирішуючи конкретні справи, визнають такою, що діє на підприємстві, в установі, організації, будь-яку профспілку, утворену на підприємстві, в установі, організації, не пов'язуючи це з наданими їй трудовим колективом повноваженнями на підписання колективного договору, угоди.

2. Конституція України закріпила не тільки право кожного на працю, а й гарантії реалізації цього права як особисто, так і через об'єднання громадян, зокрема професійні спілки. Право громадян на об'єднання у професійні спілки, які утворюються без попереднього дозволу на основі вільного вибору їх членів, встановлено частиною третьою статті 36 Конституції України, статтею 243 Кодексу законів про працю України.

Відповідно до статей 244, 247, 248 Кодексу законів про працю України на професійні спілки покладається здійснення контролю за додержанням законодавства про працю, захист трудових і соціально-економічних прав та інтересів працівників.

Права, обов'язки і гарантії працівників закріплено у Кодексі законів про працю України, в якому, зокрема, встановлено правовий захист від необгрунтованої відмови у прийнятті на роботу і незаконного звільнення. Однією з правових гарантій від незаконного звільнення є встановлені законом обмеження щодо розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу. Так, відповідно до статті 43 Кодексу законів про працю України звільнення працівника з роботи з ініціативи власника або уповноваженого ним органу допускається лише за попередньою згодою профспілкового органу.

Виятки з цього правила наведені у статті 43¹ Кодексу законів про працю України. Зокрема, звільнення працівника без згоди профспілкового органу допускається, якщо він не є членом професійної спілки, що діє на підприємстві, в установі, організації, або коли професійної спілки взагалі немає.

Згідно із зазначеними положеннями Кодексу законів про працю України згода на звільнення з роботи працівника дається лише професійною спілкою, що діє на підприємстві, в установі, організації і утворена відповідно до Конституції та законів України. Конституція України не містить обмежень щодо утворення професійних спілок громадянами, які працюють на одному підприємстві, в установі, організації.

Відповідно до статті 12 Кодексу законів про працю України та статей 3, 4 Закону України "Про колективні договори і угоди" від 1 липня 1993 року

(Відомості Верховної Ради України, 1993, № 36, ст. 361) в укладанні колективного договору, угоди беруть участь одна або кілька професійних спілок підприємства, установи, організації. Якщо на підприємстві, в установі, організації є кілька професійних спілок, то вони повинні сформувати спільний представницький орган для ведення переговорів і укладання колективного договору, угоди. Таким чином, всі професійні спілки, що діють на підприємстві, в установі, організації, мають право брати участь в укладанні колективного договору, угоди.

Разом з тим названі нормативні акти допускають можливість укладання колективного договору, угоди як всіма професійними спілками підприємства, установи, організації, так і окремими з них, а також іншими органами, уповноваженими трудовим колективом. Отже, участь професійної спілки в укладанні колективного договору, угоди не впливає на здійснення нею своїх повноважень і не є ознакою для визначення професійної спілки такою, що діє на підприємстві, в установі, організації.

3. Із змісту частини третьої статті 36 Конституції України випливає, що всі професійні спілки, які утворені і діють згідно з їх статутами на підприємствах, в установах, організаціях, мають гарантовані Конституцією України рівні права для захисту трудових і соціально-економічних прав та інтересів своїх членів, в тому числі й для надання згоди на розірвання трудового договору з працівником — членом професійної спілки відповідно до Кодексу законів про працю України.

Наведене свідчить, що згоду на розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу надає лише професійна спілка, що діє на підприємстві, в установі, організації, членом якої є працівник і стосовно якого вирішується питання про звільнення, незалежно від того, чи брала ця профспілка участь в укладанні колективного договору, угоди.

На основі викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 51, 63 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України

в і р і ш и в:

1. Поняттям "професійна спілка, що діє на підприємстві, в установі, організації", яке вживається в абзаці шостому частини першої статті 43¹ Кодексу законів про працю України, охоплюється будь-яка професійна спілка (профспілкова організація), яка відповідно до Конституції та законів України утворена на підприємстві, в установі, організації на основі вільного вибору її членів з метою захисту їх трудових і соціально-економічних прав та інтересів, незалежно від того, чи є така професійна спілка стороною колективного договору, угоди.

Професійні спілки, які діють на одному й тому ж підприємстві, в установі, організації, мають рівні права і є рівними перед законом. Питання про надання згоди на розірвання трудового договору з працівником у передбачених законом випадках і порядку вирішує професійна спілка, яка діє на підприємстві, в установі, організації, членом якої є працівник.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточною і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у "Віснику Конституційного Суду України" та в інших офіційних виданнях України.

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД
УКРАЇНИ**

Р І Ш Е Н Н Я

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням 66 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
Постанови Кабінету Міністрів України
“Про затвердження переліку платних послуг,
які надаються в державних закладах охорони здоров'я
та вищих медичних закладах освіти”
(справа про платні медичні послуги)

м. К и ї в
25 листопада 1998 року
№ 15-рп/98

Справа № 1-29/98

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Тимченка Івана Артемовича — головуєчий,
Вознюка Володимира Денисовича,
Євграфова Павла Борисовича,
Козюбри Миколи Івановича — суддя-доповідач,
Корнієнка Миколи Івановича,
Малинникової Людмили Федорівни,
Мироненка Олександра Миколайовича,
Німченка Василя Івановича,
Розенка Віталія Івановича,
Савенка Миколи Дмитровича,
Скоморохи Віктора Єгоровича,
Тихого Володимира Павловича,
Чубар Людмили Пантеліївни,

за участю представників суб'єкта права на конституційне подання — народних депутатів України — Кармазіна Юрія Анатолійовича, Хмари Степана Ільковича, представників Кабінету Міністрів України — заступника Міністра юстиції України Єфіменка Леоніда Васильовича та заступника Міністра охорони здоров'я України — Коротка Олександра Шимоновича, а також залученого до участі у розгляді справи представника Генеральної прокуратури України — начальника управління нагляду за додержанням конституційних прав і свобод Мірошниченка Сергія Сергійовича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 66 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти” від 17 вересня 1996 року № 1138 із змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 12 травня 1997 року № 449.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України “Про Конституційний Суд України” стало конституційне подання 66 народних депутатів України про визнання Постанови Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 року з наступними змінами неконституційною.

Підставою для розгляду справи згідно з пунктом 1 статті 82 Закону України “Про Конституційний Суд України” є наявність спірних питань щодо відповідності Конституції України зазначеної Постанови Кабінету Міністрів України.

Заслухавши суддю-доповідача Козюбру М.І., пояснення Кармазіна Ю.А., Хмари С.І., Єфіменка Л.В., Коротка О.Ш., Мірошніченка С.С. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. 17 вересня 1996 року Кабінет Міністрів України прийняв Постанову № 1138 "Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти", якою затверджено названий Перелік і дозволено лікувально- та санітарно-профілактичним закладам приймати від хворих плату за надані їм інші медичні послуги як внесення добровільної компенсації (абзаци перший та другий пункту 1 Постанови).

Відповідно до пункту 2 Постанови дано доручення Міністерству охорони здоров'я України разом з іншими міністерствами і відомствами, які мають у підпорядкуванні лікувальні заклади, за погодженням з Міністерством фінансів України затвердити порядок надання платних послуг у державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти та одержання добровільної компенсації від хворих.

Постановою Кабінету Міністрів України від 12 травня 1997 року № 449 до зазначеної Постанови внесено зміни і доповнення. Відповідно до пункту 2 цієї Постанови зазнав змін і доповнень Перелік платних послуг, які можуть надаватися в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти.

Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що до Переліку платних послуг фактично включено лікувально-медичну, профілактичну та інші види медичної допомоги, яка відповідно до частини третьої статті 49 Конституції України у таких закладах має надаватися безоплатно, у зв'язку з чим просить Конституційний Суд України визнати Постанову Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 року з наступними змінами неконституційною.

2. Конституція України, закріплюючи у статті 49 право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, у частині третій цієї статті встановлює, що в державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно.

Зміст поняття "медична допомога" Конституція України не розкриває. Відсутнє його визначення також в Основах законодавства України про охорону здоров'я та інших нормативних актах.

Однак у медичній науці поняттям "медична допомога" переважно охоплюються лікування, профілактичні заходи, які проводяться при захворюваннях, травмах, пологах, а також медичний огляд та деякі інші види медичних робіт. Зміст же близького до "медичної допомоги" поняття "медична послуга" до цього часу залишається не визначеним не тільки в нормативних актах, зокрема і в названій Постанові Кабінету Міністрів України, а й у медичній літературі.

У письмових поясненнях та в процесі розгляду справи на відкритому пленарному засіданні Конституційного Суду України представники Кабінету Міністрів України, заперечуючи проти аргументів, які містяться в конституційному поданні, зазначили, що:

по-перше, затверджений названою Постановою Перелік платних послуг охоплює тільки ті види медичних робіт, без надання яких здоров'ю хворого загрози не існує;

по-друге, надання медичної допомоги державними закладами охорони здоров'я безоплатно гарантується державою лише в тих межах, в яких ці заклади забезпечені державним фінансуванням, що, на їх думку, впливає з частини другої статті 49 Конституції України.

Аналіз Постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти” свідчить про те, що значна частина перерахованих у цьому Переліку медичних послуг підпадає під поняття “медична допомога”, ненадання якої може завдати істотної шкоди здоров'ю хворих. До них відносяться ряд послуг, безпосередньо пов'язаних з лікуванням хворих та профілактикою захворювань, зокрема профілактичні медичні огляди з винесенням висновку про стан здоров'я на прохання громадян (розділ I, пункт 15); зубне, вушне, очне протезування дорослого населення (розділ I, пункт 25); надання всіх видів медичної та лікувально-профілактичної допомоги (крім першої невідкладної) особам, обслуговування яких не передбачено даним закладом (розділ I, пункт 37); надання додаткової медичної інформації на прохання громадян (довідки, виписки з історії хвороби) (розділ II, пункт 3) та інші.

Ряд пунктів Переліку передбачають виконання робіт, які за певних обставин можуть розглядатися як медична допомога. Це, зокрема, надання юридичним та фізичним особам консультаційної допомоги з питань застосування законодавства про охорону здоров'я, в тому числі щодо забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення (розділ I, пункт 21); діагностичне обстеження і лікування за направленням лікарів, які працюють на засадах підприємницької діяльності (крім випадків надання невідкладної медичної допомоги, професійних захворювань, виробничого травматизму), якщо у такому обстеженні і лікуванні немає невідкладної необхідності (розділ I, пункт 27); організація лікарських і фельдшерських здоров'я пунктів на підприємствах, в установах та організаціях, де вони не передбачені штатними нормативами (розділ I, пункт 30) та інші.

І лише незначна частина положень із зазначеного Переліку може розглядатися як послуги, надання яких безоплатно в державних закладах охорони здоров'я не може брати на себе держава. До них слід віднести медичний огляд осіб для отримання посвідчення водія транспортних засобів (розділ I, пункт 24, підпункт “а”); для отримання дозволу на право отримання та носіння зброї громадянами, за винятком військовослужбовців і посадових осіб, носіння зброї яких передбачено законодавством (розділ I, пункт 24, підпункт “б”); для отримання відповідних документів на виїзд громадян за кордон за викликом родичів, що проживають у зарубіжних країнах, оздоровлення в зарубіжних лікувальних або санаторних закладах за власним бажанням, а також у службові відрядження, за винятком державних службовців, робота яких пов'язана з такими виїздами і які мають відповідні медичні документи (розділ I, пункт 24, підпункт “г”).

Розділ III Переліку стосується не стільки медичної допомоги, скільки послуг, що можуть надаватися в державних вищих медичних (фармацевтичних) закладах освіти (закладах післядипломної освіти), тому не має прямого відношення до статті 49 Конституції України і, отже, виходить за рамки конституційного подання.

Необгрунтованим є посилання представників Кабінету Міністрів України на частину другу статті 49 Конституції України, оскільки вона не ставить реалізацію положення частини третьої цієї статті про надання безоплатної медичної допомоги в державних закладах охорони здоров'я у пряму залежність від їх державного фінансування. В ній йдеться про забезпечення державним фінансуванням соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм, спрямованих на охорону здоров'я. Забезпечення права на одержання безоплатної медичної допомоги в державних і комунальних закладах охорони здоров'я — це лише одна з найважливіших складових названих програм.

Розробка і здійснення загальнодержавних соціальних та інших програм відповідно до пункту 4 статті 116 Конституції України віднесено до повноважень

Кабінету Міністрів України, а їх затвердження — до повноважень Верховної Ради України (пункт 6 статті 85 Конституції України).

Тому Конституційний Суд України вважає, що вихід з критичної ситуації, яка склалася з бюджетним фінансуванням охорони здоров'я, не в запровадженні практично необмеженого переліку платних медичних послуг, а в зміні відповідно до названих положень Конституції України концептуальних підходів до розв'язання проблем, пов'язаних із забезпеченням конституційного права на медичну допомогу, — розробці, затвердженні та впровадженні відповідних загальнодержавних програм, в яких був би чітко визначений гарантований державою (у тому числі державним фінансуванням) обсяг безоплатної медичної допомоги всім громадянам у державних і комунальних закладах охорони здоров'я, запровадженні медичного страхування та ін.

Викладене дає підстави Конституційному Суду України визнати розділ I та розділ II Переліку платних послуг, які можуть надаватися в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти, такими, що не відповідають Конституції України.

3. Суперечить статті 49 Конституції України також положення абзацу другого пункту 1 оспорюваної Постанови Кабінету Міністрів України, яким дозволено лікувально- та санітарно-профілактичним закладам приймати від хворих плату за надані їм інші медичні послуги як внесення добровільної компенсації.

Не виключаючи можливості і доцільності добровільних пожертвувань на охорону здоров'я, Конституційний Суд України виходить з того, що благодійна діяльність має здійснюватися у відповідних правових формах і в порядку, передбачених, зокрема, Законом України "Про благодійництво та благодійні організації" від 16 вересня 1997 року.

Положення Постанови щодо внесення добровільної компенсації (до того ж безпосередньо в касу державного закладу охорони здоров'я) на практиці нерідко використовується як підстава для обов'язкової оплати хворими наданої їм медичної допомоги. За інформацією Комітету Верховної Ради України з питань охорони здоров'я, материнства та дитинства має місце поширення обов'язкової компенсації за лікування на громадян похилого віку, інвалідів і навіть на дітей, яким згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 року всі види медичних послуг надаються лікувально- та санітарно-профілактичними закладами безоплатно (абзац третьої пункту 1 Постанови).

4. Таким, що не відповідає Конституції України, потрібно розглядати положення пункту 2 Постанови Кабінету Міністрів України, яким уповноважено Міністерство охорони здоров'я України разом з іншими міністерствами і відомствами, що мають у підпорядкуванні лікувальні заклади, за погодженням з Міністерством фінансів України затвердити порядок надання платних послуг у державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти та одержання добровільної компенсації від хворих.

Відповідно до пункту 6 частини першої та пункту 1 частини другої статті 92 Конституції України основи охорони здоров'я, податки і збори встановлюються виключно законами України, а згідно з пунктом 3 статті 116 Конституції України забезпечення проведення політики у соціальній сфері, в тому числі у сфері охорони здоров'я, віднесено до повноважень Кабінету Міністрів України.

Не впливає вказане доручення Міністерству охорони здоров'я України також з Постанови Верховної Ради України "Про інформацію Кабінету Міністрів України "Про стан справ у системі охорони здоров'я України та перспективи її розвитку" від 18 липня 1997 року № 496, якою запропоновано Кабінету Міністрів України вжити невідкладних заходів щодо затвердження порядку надання платних послуг

у державних і комунальних закладах охорони здоров'я та одержання добровільної компенсації від пацієнтів за надання цих послуг.

Кабінет Міністрів України не повноважний реалізовувати дану пропозицію Верховної Ради України через надання відповідного доручення Міністерству охорони здоров'я України, оскільки Положенням про Міністерство охорони здоров'я України, затвердженим Указом Президента України від 17 серпня 1998 року № 884, таке повноваження Міністерства охорони здоров'я України не передбачено.

На основі викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 70, 73 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), наступні положення Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти" від 17 вересня 1996 року № 1138:

1.1. положення абзацу першого пункту 1 в частині затвердження Переліку платних послуг, які можуть надаватися в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти, передбачених розділом I та розділом II зазначеного Переліку;

1.2. положення абзацу другого пункту 1 щодо дозволу лікувально- та санітарно-профілактичним закладам приймати від хворих плату за надані їм інші медичні послуги як внесення добровільної компенсації;

1.3. положення пункту 2, яким дано доручення Міністерству охорони здоров'я України разом з іншими міністерствами та відомствами, що мають у підпорядкуванні лікувальні заклади, за погодженням з Міністерством фінансів України затвердити порядок надання платних послуг у державних закладах охорони здоров'я і вищих медичних закладах освіти та одержання добровільної компенсації від хворих.

2. Положення Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти", що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Відповідно до статті 70 Закону України "Про Конституційний Суд України" покласти на Кабінет Міністрів України обов'язок у місячний термін привести Постанову Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 року № 1138 із змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 12 травня 1997 року № 449, у відповідність із статтею 49 Конституції України і цим Рішенням Конституційного Суду України.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у "Віснику Конституційного Суду України" та в інших офіційних виданнях України.

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД
УКРАЇНИ**

Р І Ш Е Н Н Я**КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним зверненням
Відкритого акціонерного товариства "Лубнифарм"
щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 6
Закону Української РСР "Про зовнішньоекономічну діяльність"
і статті 154 Цивільного кодексу Української РСР
(справа про порядок підписання зовнішньоекономічних договорів)**

м. К и ї в
26 листопада 1998 року
№ 16-рп/98

Справа № 1-17/98

**Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:**

**Тимченка Івана Артемовича — головуєчий,
Вознюка Володимира Денисовича,
Євграфова Павла Борисовича,
Козюбри Миколи Івановича,
Корнієнка Миколи Івановича,
Костицького Михайла Васильовича,
Малинникової Людмили Федорівни,
Мироненка Олександра Миколайовича,
Німченка Василя Івановича,
Розенка Віталія Івановича,
Савенка Миколи Дмитровича,
Скоморохи Віктора Єгоровича,
Тихого Володимира Павловича,
Чубар Людмили Пантеліївни,
Шаповала Володимира Миколайовича — суддя-доповідач,
Яценка Станіслава Сергійовича**

розглянув на пленарному засіданні у письмовому слуханні справу за конституційним зверненням Відкритого акціонерного товариства (ВАТ) "Лубнифарм" щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 6 Закону Української РСР "Про зовнішньоекономічну діяльність" від 16 квітня 1991 року і статті 154 Цивільного кодексу Української РСР.

Приводом для розгляду справи, згідно зі статтею 42 Закону України "Про Конституційний Суд України", стало конституційне звернення ВАТ "Лубнифарм".

Підставою для розгляду справи стала наявність неоднозначного застосування положень частини другої статті 6 Закону Української РСР "Про зовнішньоекономічну діяльність" Вищим арбітражним судом України і Генеральною прокуратурою України, що, на думку суб'єкта права на конституційне звернення, призвело до порушення його конституційних прав.

У конституційному зверненні ВАТ "Лубнифарм" просить дати офіційне тлумачення положень частини другої статті 6 Закону Української РСР "Про зовнішньоекономічну діяльність" щодо порядку підписання зовнішньоекономічного договору (контракту) від імені юридичної особи і статті 154 Цивільного кодексу Української РСР щодо письмової форми договору.

Заслухавши суддю-доповідача Шаповала В.М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Рішенням Вищого арбітражного суду України від 22 листопада 1996 року зовнішньоекономічний договір (контракт) між ВАТ "Лубнифарм" і фірмою "Армор ЛТД", а також додатки до нього було визнано недійсними на підставі того, що вони не відповідають вимогам частини другої статті 6 Закону Української РСР "Про зовнішньоекономічну діяльність", зокрема тому, що підписані від імені кожної сторони тільки однією особою.

Арбітражна колегія Вищого арбітражного суду України за заявою фірми "Армор ЛТД" перевірила рішення Вищого арбітражного суду України і постановою від 11 січня 1997 року скасувала його, пославшись на те, що, згідно зі статтею 6 Закону Української РСР "Про зовнішньоекономічну діяльність", зовнішньоекономічний договір може, а не має бути визнаний недійсним у судовому або арбітражному порядку, якщо він не відповідає вимогам законів або міжнародних договорів України.

У березні 1997 року Генеральний прокурор України вніс до президії Вищого арбітражного суду України протест з проханням скасувати постанову арбітражної колегії, залишивши в силі рішення Вищого арбітражного суду України. Президія Вищого арбітражного суду України, розглянувши протест Генерального прокурора України, своєю постановою від 10 червня 1997 року залишила постанову арбітражної колегії у справі без змін. У серпні 1997 року виконуючий обов'язки Генерального прокурора України вніс протест до пленуму Вищого арбітражного суду України. Пленум Вищого арбітражного суду України розглянув протест і постановою від 1 жовтня 1997 року відхилив його, залишивши без змін постанову арбітражної колегії та постанову президії Вищого арбітражного суду України.

Голова Вищого арбітражного суду України в листі до Конституційного Суду України зазначив, що формулювання останнього речення частини другої статті 6 Закону Української РСР "Про зовнішньоекономічну діяльність" "якщо установчі документи не передбачають інше" безпосередньо стосується порядку підписання зовнішньоекономічного договору однією чи двома особами. Це, як сказано у листі, надає можливість засновникам юридичної особи визначати в її установчих документах порядок підписання зовнішньоекономічних договорів на власний розсуд.

2. Частина друга статті 6 Закону Української РСР "Про зовнішньоекономічну діяльність" містить положення щодо форми зовнішньоекономічного договору та порядку його підписання. Такий договір укладається у письмовій формі, якщо інше не встановлено законом або міжнародним договором України.

Стаття 6 Закону Української РСР "Про зовнішньоекономічну діяльність" і стаття 154 Цивільного кодексу Української РСР не суперечать одна одній: положення частини другої статті 154 Цивільного кодексу Української РСР конкретизує поняття письмової форми договору, який "може бути укладений як шляхом складання одного документа, підписаного сторонами, так і шляхом обміну листами, телеграмами, телефонограмами та ін., підписаними стороною, яка їх надсилає".

3. Закон Української РСР "Про зовнішньоекономічну діяльність" встановлює особливості порядку підписання зовнішньоекономічного договору залежно від того, хто є його стороною — фізична чи юридична особа. У разі, якщо зовнішньоекономічний договір підписується фізичною особою, потрібен тільки підпис цієї

особи. Від імені інших суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (юридичних осіб) зовнішньо-економічний договір підписують дві особи: особа, яка має таке право за посадою відповідно до установчих документів, та особа, яку уповноважено довіреністю, виданою за підписом керівника суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності одноособово, якщо установчі документи не передбачають інше.

Недодержання зазначених вимог може бути підставою для визнання зовнішньоекономічного договору у судовому порядку недійсним як такого, що не відповідає вимогам законів або міжнародних договорів України.

4. Частина друга статті 6 Закону Української РСР "Про зовнішньоекономічну діяльність" не визнає за суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності права самостійно визначати форму та порядок підписання зовнішньоекономічного договору, а покладає на них обов'язок керуватися вимогами законів або міжнародних договорів України.

Положення частини другої статті 6 Закону Української РСР "Про зовнішньоекономічну діяльність", що стосується порядку підписання зовнішньоекономічного договору, містить три посилання на установчі документи суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності: перше — визначення в установчих документах особи, яка право підпису зовнішньоекономічного договору має за посадою, друге — визначення в установчих документах безпосередньо особи, уповноваженої довіреністю підписувати договір, і третє — допустимість визначення в установчих документах іншого порядку оформлення довіреності підписувати зовнішньоекономічний договір.

Цим обмежується коло питань щодо порядку підписання зовнішньоекономічного договору, які можуть бути вирішені в установчих документах юридичної особи, яка є суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності.

Установчі документи юридичних осіб мають ґрунтуватись на законі і відповідати закону, у тому числі і щодо вимог про порядок підписання зовнішньоекономічних договорів. Частина друга статті 6 Закону Української РСР "Про зовнішньоекономічну діяльність" містить положення, відповідно до якого зовнішньоекономічний договір повинен бути укладений у письмовій формі, якщо інше не передбачено законом або міжнародним договором України, і підписаний двома особами. Однією з них обов'язково є особа, яка, відповідно до установчих документів, має право підписувати зовнішньоекономічні договори згідно з посадою.

Порядок визначення другої особи, яка має підписувати договір, регламентується диспозитивно. Це може бути особа, уповноважена довіреністю, виданою за підписом керівника суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності одноособово чи в іншому порядку, передбаченому установчими документами, або особа, яку уповноважено підписувати договір установчими документами безпосередньо.

На основі викладеного та керуючись статтями 147 та 150 Конституції України, статтями 63, 67 та 69 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Положення частини другої статті 6 Закону Української РСР "Про зовнішньоекономічну діяльність" треба розуміти так, що передбачена ним письмова форма є обов'язковою для будь-якого зовнішньоекономічного договору (контракту), що укладається суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності України. Винятки з

цього правила можуть встановлюватися лише законом або міжнародним договором України.

2. Встановлений частиною другою статті 6 Закону Української РСР "Про зовнішньоекономічну діяльність" порядок підписання зовнішньоекономічного договору (контракту), за яким від імені суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності зовнішньоекономічний договір (контракт) підписують дві особи, є обов'язковим для будь-якого зовнішньоекономічного договору (контракту), що укладається суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності України, крім випадків, коли таким суб'єктом є фізична особа. Цей порядок підписання зовнішньоекономічного договору (контракту) має бути дотриманий незалежно від того, укладається договір шляхом складання одного документа чи кількох документів, можливість чого передбачена частиною другою статті 154 Цивільного кодексу Української РСР.

Від імені суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України, що є юридичними особами, зовнішньоекономічний договір (контракт) підписує особа, яка має таке право згідно з посадою відповідно до установчих документів даного суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності, та особа, яку уповноважено на це довіреністю, виданою за підписом керівника суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності одноособово чи в іншому порядку, передбаченому установчими документами, або особа, яку уповноважено на це установчими документами безпосередньо.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у "Віснику Конституційного Суду України" та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)

Постанови Верховної Ради України

**“Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України”
(справа про утворення фракцій у Верховній Раді України)**

м. К и ї в
3 грудня 1998 року
№ 17-рп/98

Справа № 1-40/98

**Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:**

Тимченка Івана Артемовича — головуєчий,
Вознюка Володимира Денисовича,
Євграфова Павла Борисовича — суддя-доповідач,
Козюбри Миколи Івановича,
Корнієнка Миколи Івановича,
Костицького Михайла Васильовича,
Малинникової Людмили Федорівни,
Мартиненка Петра Федоровича,
Мироненка Олександра Миколайовича,
Німченка Василя Івановича,
Розенка Віталія Івановича,
Савенка Миколи Дмитровича,
Скоморохи Віктора Єгоровича,
Тихого Володимира Павловича,
Чубар Людмили Пантеліївни,
Шаповала Володимира Миколайовича,
Яценка Станіслава Сергійовича

за участю представників суб'єкта права на конституційне подання Осташа Ігоря Івановича, Ромовської Зорислави Василівни, Сироти Михайла Дмитровича — народних депутатів України, залучених до участі у розгляді справи представників Верховної Ради України Ємця Олександра Івановича — народного депутата України, Селіванова Анатолія Олександровича — завідувача відділу зв'язків з органами правосуддя Секретаріату Верховної Ради України, Бандурки Олександра Марковича — народного депутата України,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України “Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України” від 13 травня 1998 року № 7-XIV.

Приводом для розгляду справи згідно зі статтею 39 Закону України “Про Конституційний Суд України” стало конституційне подання 51 народного депутата України щодо неконституційності Постанови Верховної Ради України “Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України” від 13 травня 1998 року.

Підставою для розгляду справи відповідно до статей 71 та 75 Закону України “Про Конституційний Суд України” є наявність спору щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України “Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України” від 13 травня 1998 року.

Заслухавши суддю-доповідача Євграфова П.Б., пояснення Ромовської З.В., Сироти М.Д., Осташа І.І., Ємця О.І., Селіванова А.О., Бандурки О.М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Верховна Рада України 13 травня 1998 року прийняла Постанову "Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України", відповідно до якої частину першу статті 4.2.1 Регламенту Верховної Ради України було викладено в такій редакції: "Депутатські фракції у Верховній Раді України утворюються виключно депутатами на основі політичних партій та блоків політичних партій, що подолали чотиривідсотковий бар'єр на виборах до Верховної Ради України 29 березня 1998 року, за умови, що до складу кожної з фракцій входить не менш як 14 народних депутатів України".

Суб'єкт права на конституційне подання — народні депутати України — вважає, що зазначена Постанова Верховної Ради України не відповідає Конституції України, оскільки її зміст істотно обмежує права і свободи народних депутатів України, зокрема передбачене статтею 15 Закону України "Про статус народного депутата України" їх право об'єднуватися в депутатські групи (фракції), а також здійснення цього права у Верховній Раді України в порядку і за умов, визначених статтями 4.2.3, 4.2.4, 4.2.5 Регламенту Верховної Ради України.

Як зазначається у конституційному поданні, в попередній редакції статті 4.2.1 Регламенту Верховної Ради України встановлювалось, що депутатські групи формуються як на партійній, так і на позапартійній основі. Саме такі засади, на думку автора подання, забезпечували рівність правового статусу усіх народних депутатів України, гарантували їм добровільність та можливість вільного волевиявлення щодо вступу до депутатських груп і фракцій чи утримання від цього.

Постанова Верховної Ради України "Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України", як вважають народні депутати України, позбавила депутатські групи наданих їм прав.

Можливість утворення фракцій у Верховній Раді України лише на основі політичних партій та виборчих блоків партій, списки кандидатів у народні депутати України яких отримали чотири або більше чотирьох відсотків голосів виборців, що взяли участь у виборах до Верховної Ради України 29 березня 1998 року, на їх думку, є дискримінацією щодо інших політичних партій та блоків політичних партій, оскільки тепер за Постановою вони такого права не мають.

Відсутність права позапартійних народних депутатів України, обраних в одномандатних виборчих округах, об'єднуватися у депутатські групи, змушує їх вступати до фракцій, утворених лише на основі політичних партій та виборчих блоків партій, що подолали чотиривідсотковий бар'єр на виборах до Верховної Ради України 29 березня 1998 року. Тому суб'єкт права на конституційне подання вважає, що наведені положення зазначеної Постанови Верховної Ради України є такими, що суперечать частинам четвертій та п'ятій статті 36 Конституції України.

У поясненні Голови Верховної Ради України до Конституційного Суду України щодо відповідності Конституції України Постанови Верховної Ради України "Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України" стверджується, що за змістом зазначена Постанова повинна відповідати вимогам, передбаченим частиною другою статті 19 Конституції України та Регламенту Верховної Ради України, який визначено таким, що має силу закону (стаття 1.0.2 Регламенту).

2. У Конституції України не міститься поняття "депутатська група" і "депутатська фракція". Право народних депутатів України об'єднуватися в депутатські

групи (фракції) передбачено статтею 15 Закону України "Про статус народного депутата України" (в редакції Закону України "Про внесення змін і доповнень до Закону України "Про статус народного депутата України" від 7 липня 1995 року № 276/95-ВР), відповідно до якої порядок утворення та особливості діяльності депутатських груп (фракцій) у Верховній Раді України визначаються Регламентом Верховної Ради України та іншими законодавчими актами України, що регулюють депутатську діяльність. Порядок утворення та діяльності депутатських груп (фракцій) у Верховній Раді України було врегульовано Регламентом Верховної Ради України (глава 4.2. "Групи (фракції) народних депутатів України") від 27 липня 1994 року № 129/94-ВР.

До прийняття 13 травня 1998 року Верховною Радою України Постанови "Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України" частина перша статті 4.2.1 Регламенту надавала народним депутатам України право добровільно об'єднуватися у депутатські групи (фракції), визначала засади утворення депутатських груп як на партійній, так і на позапартійній основі. Зокрема, депутатські групи, сформовані на основі партійної належності депутатів, називалися фракціями, а сформовані на позапартійній основі — об'єднували депутатів, які поділяли однакові або схожі погляди з питань державного і соціально-економічного розвитку. За Регламентом депутатські групи і фракції мали рівні права та гарантії їх здійснення у Верховній Раді України (статті 4.2.3, 4.2.4, 4.2.5 Регламенту).

3. Відповідно до Конституції України носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (частина друга статті 5 Конституції України). Конституційний Суд України виходить з того, що Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади в Україні (стаття 75 Конституції України), діяльність якого передусім спрямована на забезпечення народного представництва, прийняття законів та здійснення інших повноважень відповідно до Конституції України (стаття 85).

Конституційний склад Верховної Ради України — чотириста п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на чотири роки (частина перша статті 76 Конституції України) за змішаною (мажоритарно-пропорційною) системою (частина перша статті 1 Закону України "Про вибори народних депутатів України"). З них 225 обирається в одномандатних виборчих округах на основі відносної більшості, а 225 — за списками кандидатів у народні депутати України від політичних партій, виборчих блоків партій на основі пропорційного представництва (частина друга статті 1 зазначеного Закону). Через вибори, зокрема до Верховної Ради України, здійснюється народне волевиявлення (стаття 69 Конституції України).

Таким чином, усі народні депутати України, обрані як в багатомандатному загальнодержавному, так і в одномандатних виборчих округах, є повноважними представниками Українського народу у Верховній Раді України, відповідальними перед ним і покликаними виражати та захищати його інтереси (Рішення Конституційного Суду України від 7 липня 1998 року № 11-рп/98 у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення частин другої і третьої статті 84 та частин другої і четвертої статті 94 Конституції України). І у здійсненні своїх депутатських повноважень, в тому числі у Верховній Раді України, вони мають рівні права, які не можуть бути обмежені за належність чи неналежність до будь-яких депутатських груп (фракцій). Гарантії держави щодо свободи політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України (частина четверта статті 15 Конституції України), поширюються і на народних депутатів України.

Однак з прийняттям Постанови Верховної Ради України "Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України" фракції у Верховній Раді України можуть утворюватися лише на основі політичних партій та виборчих блоків партій, списки кандидатів у народні депутати України яких отримали чотири або більше чотирьох відсотків голосів виборців (частина шоста статті 42 Закону України "Про вибори народних депутатів України"), що взяли участь у голосуванні на виборах до Верховної Ради України 29 березня 1998 року.

Конституційний Суд України вбачає, що такі засади утворення фракцій у Верховній Раді України є обмеженням прав народних депутатів України об'єднуватися у фракції і на інших засадах, а не лише на основі політичних партій і виборчих блоків партій, списки кандидатів у народні депутати України яких отримали не менше чотирьох відсотків голосів виборців, що взяли участь у голосуванні на виборах до Верховної Ради України 29 березня 1998 року. Зокрема, саме такого права фактично була позбавлена частина народних депутатів України, обраних в одномандатних виборчих округах.

Конституційний Суд України, вирішуючи спір у справі про вибори народних депутатів України, визнав неконституційними положення Закону України "Про вибори народних депутатів України" щодо встановлення нерівних правових можливостей для участі політичних партій у виборах народних депутатів України (частина перша статті 22, пункт 2 частини першої статті 25), які суперечили положенням частин другої та п'ятої статті 36 Конституції України (підпункти 5.2, 5.3 пункту 5 Рішення Конституційного Суду України від 26 лютого № 1-рп/98).

Діяльність Верховної Ради України є невід'ємною складовою частиною суспільного життя в Україні і має ґрунтуватися на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності (частина перша статті 15 Конституції України).

Виходячи з наведеного Конституційний Суд України вважає, що положення Постанови Верховної Ради України "Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України" від 13 травня 1998 року, за яким фракції у Верховній Раді України утворюються лише на основі тих політичних партій та виборчих блоків партій, списки кандидатів яких отримали чотири або більше чотирьох відсотків голосів виборців, що взяли участь у голосуванні на виборах до Верховної Ради України 29 березня 1998 року, має бути визнано таким, що не відповідає Конституції України (неконституційним).

Разом з тим встановлення порядку організації та діяльності фракцій у парламенті, визначення їх кількісного складу, завдань, функцій, цілей тощо є передусім питаннями політичної доцільності, які повинні вирішуватися Верховною Радою України на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19 Конституції України).

4. У конституційному поданні також стверджується, що Постанову "Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України" необхідно визнати неконституційною повністю, оскільки організація і порядок діяльності Верховної Ради України за Конституцією України визначаються виключно законами України, в тому числі законом про регламент Верховної Ради України (частина п'ята статті 82, пункт 21 частини першої статті 92 Конституції України). На думку народних депутатів України, приймаючи цю Постанову, Верховна Рада України порушила законодавчу процедуру її розгляду, тому що за статтею 1.0.2 Регламенту Верховної Ради України останній визначається як такий, що "має силу закону".

Виходячи з цього та згідно зі статтею 6.8.1 Регламенту, суб'єкт права на конституційне подання вважає, що "внесення змін і доповнень до закону здійснюється шляхом прийняття відповідного закону за процедурою трьох читань", а також наголошує на тому, що рішення Верховної Ради України (крім процедурних) приймаються лише з питань, внесених до порядку денного

засідання Верховної Ради України (стаття 3.1.1 Регламенту). У разі порушення цієї вимоги прийняте рішення є недійсним. Питання про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України до порядку денного Верховної Ради України 13 травня 1998 року не вносилось.

Прийнятою Постановою "Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України", як зазначається у конституційному поданні, було порушено положення пункту 3 частини другої статті 88 Конституції України, згідно з яким акти, прийняті Верховною Радою України, підписує Голова Верховної Ради України. А Постанова від 13 травня 1998 року № 7-XIV була підписана Президією першої сесії Верховної Ради України.

5. Конституційний Суд України виходить з того, що визначення Регламенту Верховної Ради України від 27 липня 1994 року як такого, що "має силу закону", не є тотожним поняттю "закон" як форми нормативно-правового акта, що приймається Верховною Радою України відповідно до встановленої Конституцією України законодавчої процедури (статті 84, 93, 94). За Конституцією України таким правовим актом має бути закон України про регламент Верховної Ради України (частина п'ята статті 82).

Регламент Верховної Ради України від 27 липня 1994 року як нормативно-правовий акт не є законом України. Про це свідчать постанови Верховної Ради України, якими вносились зміни до Регламенту (зокрема, Постанови "Про внесення змін до статті 6.10.2 Регламенту Верховної Ради України" від 2 липня 1997 року № 410/97-ВР, "Про внесення змін до статті 6.2.2 Регламенту Верховної Ради України" від 5 березня 1998 року № 180/98-ВР, "Про внесення змін до статті 4.2.3 Регламенту Верховної Ради України" від 14 липня 1998 року № 42-XIV та інші). Проте зміни до законів України вносяться відповідними законами і за встановленою Конституцією України процедурою їх розгляду, ухвалення і набрання чинності (статті 84, 93, 94 Конституції України). Тому наведені у конституційному поданні мотиви щодо порушення Верховною Радою України законодавчої процедури під час прийняття Постанови "Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України" є необґрунтованими.

6. Зазначений Регламент Верховної Ради України відповідно до пункту 1 розділу XV "Перехідні положення" Конституції України є чинним у частині, що не суперечить Конституції України.

Конституційний Суд України вважає, що після набуття чинності Конституцією України (стаття 160 Конституції України) питання щодо організації і порядку діяльності Верховної Ради України, а також статусу народних депутатів України Верховна Рада України повинна вирішувати виключно законами України (пункт 21 частини першої статті 92), зокрема законом про регламент Верховної Ради України.

Конституція України, за винятком деяких питань, зокрема щодо відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання найстарішим за віком народним депутатом України (частина четверта статті 82 Конституції України), складання народними депутатами України перед вступом на посаду присяги (стаття 79 Конституції України), визначення терміну скликання першої сесії Верховної Ради України (стаття 82 Конституції України), не врегульовує інших питань організаційного характеру, рішення з яких Верховна Рада України може приймати до обрання Голови Верховної Ради України. Ці питання визначаються порядком роботи Верховної Ради України, який має бути встановлений саме законом про регламент Верховної Ради України (частина п'ята статті 82, частина третя статті 88 Конституції України). Такий закон Верховна Рада України поки що не прийняла. З огляду на це Постановою Верховної Ради України "Про Регламент Верховної Ради України" від 3 вересня 1996 року № 346/96-ВР встановлено, що Верховна Рада України до набрання

чинності законом про регламент Верховної Ради України здійснює свою діяльність відповідно до Конституції України і тих положень Регламенту Верховної Ради України від 27 липня 1994 року, що не суперечать Конституції України.

На основі викладеного і керуючись статтями 147, 150, 152 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 70, 73 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення Постанови Верховної Ради України "Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України" від 13 травня 1998 року № 7-XIV, за яким фракції у Верховній Раді України утворюються народними депутатами України лише "на основі політичних партій та блоків політичних партій, що подолали чотиривідсотковий бар'єр на виборах до Верховної Ради України 29 березня 1998 року".

2. Положення Постанови Верховної Ради України "Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України" від 13 травня 1998 року, що визнане неконституційним, втрачає чинність з дня ухвалення цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у "Віснику Конституційного Суду України" та в інших офіційних виданнях України.

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД
УКРАЇНИ**

ОКРЕМА ДУМКА

**судді Конституційного Суду України Євграфова П.Б.
стосовно Рішення Конституційного Суду України
у справі за конституційним поданням народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
Постанови Верховної Ради України
“Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України”
(справа про утворення фракцій у Верховній Раді України)**

Згідно зі статтею 64 Закону України “Про Конституційний Суд України” вважаю за необхідне викласти окрему думку щодо мотивів і резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України у даній справі.

1. Народні депутати України — суб’єкт права на конституційне подання — звернулись до Конституційного Суду України з проханням визнати неконституційним окремі положення і повністю Постанову Верховної Ради України “Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України” від 13 травня 1998 року № 7-XIV. Відповідно до цієї Постанови частина перша статті 4.2.1 Регламенту Верховної Ради України від 27 липня 1994 року № 129/94-ВР була викладена в такій редакції: “Депутатські фракції у Верховній Раді України утворюються виключно депутатами на основі політичних партій та блоків політичних партій, що подолали чотиривідсотковий бар’єр на виборах до Верховної Ради України 29 березня 1998 року, за умови, що до складу кожної з фракцій входить не менш як 14 народних депутатів України”.

На думку суб’єкта права на конституційне подання, зміст Постанови Верховної Ради України від 13 травня 1998 року істотно обмежує права і свободи народних депутатів України, зокрема передбачене статтею 15 Закону України “Про статус народного депутата України” їх право об’єднуватися в депутатські групи (фракції), а також здійснення цього права у Верховній Раді України в порядку і за умов, визначених статтями 4.2.3, 4.2.4, 4.2.5 Регламенту Верховної Ради України.

Постанова Верховної Ради України “Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України”, як стверджують народні депутати України, позбавила депутатські групи наданих їм прав. Вони вважають, що можливість утворення фракцій у Верховній Раді України лише на основі політичних партій та виборчих блоків партій, списки кандидатів у народні депутати України яких отримали чотири або більше чотирьох відсотків голосів виборців, що взяли участь у виборах до Верховної Ради України 29 березня 1998 року, є дискримінацією щодо інших політичних партій та блоків політичних партій, оскільки тепер за Постановою вони такого права не мають.

В принципі поділяючи наведені в Рішенні Конституційного Суду України мотиви щодо визнання положення Постанови Верховної Ради України “Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України” від 13 травня, згідно з яким фракції у Верховній Раді України утворюються народними депутатами України лише “на основі політичних партій та блоків політичних партій, що подолали чотиривідсотковий бар’єр на виборах до Верховної Ради України 29 березня 1998 року” таким, що не відповідає Конституції України (неконституційним), вважаю за необхідне з’ясувати на предмет конституційності деякі питання, які в Рішенні залишилися поза увагою.

Особливо це стосується правових аспектів змісту і тих юридичних ознак, яким повинна за Конституцією України відповідати зазначена Постанова Верховної Ради України.

2. У конституційному поданні викладаються правові аргументи щодо визнання Постанови Верховної Ради України "Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України" неконституційною повністю. Зокрема, на думку народних депутатів України, приймаючи цю Постанову, Верховна Рада України порушила законодавчу процедуру її розгляду, оскільки за статтею 1.0.2 Регламенту Верховної Ради України останній визначається таким, що "має силу закону". Виходячи з цього та згідно зі статтею 6.8.1 Регламенту "внесення змін і доповнень до закону здійснюється шляхом прийняття відповідного закону за процедурою трьох читань". Також зазначається, що рішення Верховної Ради України (крім процедурних) приймаються лише з питань, внесених до порядку денного засідання Верховної Ради України (стаття 3.1.1 Регламенту). У разі порушення цієї вимоги прийняте рішення вважається недійсним. А питання про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України 13 травня 1998 року до порядку денного Верховної Ради України не вносилося.

Народні депутати України звертають увагу також і на те, що, приймаючи Постанову "Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України", парламентом було порушено положення пункту 3 частини другої статті 88 Конституції України, за яким акти, прийняті Верховною Радою України, підписує її Голова. Постанова Верховної Ради від 13 травня 1998 року № 7-XIV була підписана Президією першої сесії Верховної Ради України.

Крім того, зазначена Постанова, на думку суб'єкта права на конституційне подання, суперечить положенням частини п'ятої статті 82, пункту 21 частини першої статті 92 Конституції України, відповідно до яких організація і порядок діяльності Верховної Ради України визначаються виключно Конституцією та законами України, в тому числі законом про регламент Верховної Ради України.

У поясненні Голови Верховної Ради України до Конституційного Суду України щодо відповідності Конституції України Постанови Верховної Ради України "Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України" стверджується, що за змістом зазначена Постанова повинна відповідати вимогам, передбаченим частиною другою статті 19 Конституції України та Регламенту Верховної Ради України. Обрання Голови Верховної Ради XIV скликання відбулося 7 липня 1998 року, тобто на момент прийняття названої Постанови Голову Верховної Ради України, до повноважень якого належить підписання прийнятих нею актів, не було обрано.

3. Повністю підтримую висновок Конституційного Суду України про те, що визначення Регламенту Верховної Ради України від 27 липня 1994 року як такого, що "має силу закону", не є тотожним поняттю "закон" як форми нормативно-правового акта, що приймається Верховною Радою України відповідно до встановленої Конституцією України законодавчої процедури (статті 93, 94). Але в Рішенні цей висновок чомусь залишився лише в його мотивувальній частині.

Не відображено в резолютивній частині Рішення і висновок Конституційного Суду України, що після набуття чинності Конституцією України (стаття 160) питання щодо організації і порядку діяльності Верховної Ради України, а також статусу народних депутатів України Верховна Рада України повинна вирішувати виключно законами України (пункт 21 частини першої статті 92). Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19 Конституції України).

Конституція України не містить будь-яких положень щодо існування в системі органів Верховної Ради України Президії першої сесії Верховної Ради України, яка за частиною третьою статті 2.2.4 Регламенту Верховної Ради України

“визначає головуючого на кожне засідання Верховної Ради, організовує роботу Верховної Ради і підписує прийняті нею акти до обрання Голови Верховної Ради та його заступників”.

Стаття 2.2.6 (пункти 1—9 частини першої) Регламенту Верховної Ради України встановлює вичерпний перелік питань, з яких Верховна Рада України приймає відповідні рішення до обрання Голови Верховної Ради України. Цей перелік не передбачає прийняття Верховною Радою України нормативно-правових актів, внесення змін до них тощо. Тобто Верховна Рада України на той час ще не була сформована як єдиний орган законодавчої влади в Україні (стаття 75 Конституції України) і тому не мала повноважень приймати такі рішення, як Постанова “Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України”.

4. Відповідно до пункту 1 розділу XV “Перехідні положення” Конституції України Регламент Верховної Ради України від 27 липня 1994 року № 129/94-ВР є чинним в частині, що не суперечить Конституції України. Характерно, що в Постанові Верховної Ради України “Про Регламент Верховної Ради України” від 3 вересня 1996 року встановлювалося, що “Верховна Рада України до набрання чинності законом про Регламент Верховної Ради України здійснює свою діяльність відповідно до Конституції України і тих положень Регламенту Верховної Ради України (№ 129/94-ВР), що не суперечать Конституції України”.

З огляду на це Верховна Рада України XIV скликання до обрання Голови Верховної Ради України та його заступників, формування відповідних комітетів Верховної Ради України не повноважна була затверджувати рішення щодо здійснення права народного депутата України об’єднуватися у фракції у Верховній Раді України Постановою “Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України”. Такі рішення відповідно до зазначених вище положень Конституції України повинні прийматися виключно як закони України і за встановленою Конституцією України процедурою їх розгляду, ухвалення і набрання чинності (статті 84, 93, 94).

Виходячи з наведеного вважаю, що Постанова Верховної Ради України “Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України” від 13 травня 1998 року мала б бути визнана такою, що не відповідає Конституції України (неконституційною) повністю. Цей висновок необхідно було б викласти в резолютивній частині Рішення Конституційного Суду України у даній справі.

Суддя Конституційного Суду України

П. Євграфов

ОКРЕМА ДУМКА

**судді Конституційного Суду України Скоморохи В.Є.
стосовно Рішення Конституційного Суду України
у справі за конституційним поданням народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
Постанови Верховної Ради України
“Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України”
(справа про утворення фракцій у Верховній Раді України)**

Погоджуючись з прийнятим Рішенням Конституційного Суду України щодо неконституційності положення зазначеної Постанови, яким обмежено права народних депутатів України об'єднуватися у фракції у Верховній Раді України, вважаю, що Суд ухилився від вирішення основного питання — визнання Постанови повністю неконституційною, тим самим не виконавши покладеного на нього Конституцією України та Законом України “Про Конституційний Суд України” завдання: гарантувати верховенство Конституції України як Основного Закону держави на всій території України.

1. Стаття 152 Конституції України зобов'язує Конституційний Суд України вирішувати питання конституційності законів та інших правових актів виходячи з імперативного конституційного припису про неодмінне з'ясування наявності відповідності їх Конституції України, дотримання встановленої нею процедури розгляду, ухвалення або набрання ними чинності.

2. Як на підставі для визнання неконституційною Постанови повністю народні депутати України посилалися на порушення законодавчої процедури її розгляду, ухвалення, підписання, а також на порушення форми акта і на наявність спору про повноваження Верховної Ради України приймати згадану Постанову.

3. Виходячи з правового обґрунтування, викладеного у конституційному поданні народних депутатів, Колегією суддів Конституційного Суду України було відкрито конституційне провадження у справі. Як на підставу для розгляду справи Суд у своєму Рішенні послався на наявність спору щодо відповідності Конституції України (конституційності) зазначеної Постанови повністю і окремих її положень.

4. Відповідно до статей 39 та 61 Закону України “Про Конституційний Суд України” предмет доказування у даній справі збігся з предметом розгляду — неконституційність Постанови як в частині, так і в цілому. Саме з цього приводу давали пояснення сторони у процесі конституційного судочинства. Тому відповідно до частини першої статті 73 зазначеного Закону Суд мав дати відповідь з предмета звернення — щодо неконституційності Постанови як в цілому, так і окремих її частин.

5. Дослідження матеріалів справи свідчить про обґрунтованість подання, що стосується не лише засад утворення фракцій у Верховній Раді України, а й повної невідповідності Конституції України Постанови Верховної Ради України.

Зокрема, відповідно до пункту 21 частини першої статті 92 Конституції України організація і порядок діяльності Верховної Ради України має визначатися законом. Згідно з частиною п'ятою статті 82 Конституції України порядок роботи Верховної Ради України встановлюється Конституцією України та законом про регламент Верховної Ради України.

Виходячи з наведеного вважаю, що після набрання чинності Конституцією України (стаття 160 Конституції України) всі питання щодо порядку діяльності Верховної Ради, в тому числі й ті, що вирішуються Регламентом, мають врегу-

льовуватися не постановою, а законом відповідно до процедури, встановленої статтями 84, 93 і 94 Конституції України.

6. Прийняття Постанови Верховної Ради України "Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України" суперечить статті 2.2.6 Регламенту, пункти 1—12 якої стосовно порядку денного та переліку питань, що розглядаються Верховною Радою до обрання Голови Верховної Ради України, не містять цього питання. Як стверджують суб'єкти права на конституційне подання — народні депутати України, при прийнятті зазначеної Постанови було порушено порядок її прийняття за процедурою трьох читань з поданням відповідних таблиць та включенням до порядку денного засідання Верховної Ради України.

7. Акти, прийняті Верховною Радою України, відповідно до пункту 3 частини другої статті 88 Конституції України, а також статей 6.10.1, 7.0.3 чинного Регламенту Верховної Ради України підписує Голова Верховної Ради України.

Проте всупереч Конституції України, яка не містить будь-яких положень щодо існування та повноважень Президії першої сесії Верховної Ради України, всупереч частині третій статті 2.2.4 Регламенту, яка наділяє Президію правом підписувати лише акти з визначеного кола питань, прийняту Верховною Радою України до обрання Голови Верховної Ради України і його заступників Постановою Верховної Ради України (тобто нормативний акт) було також підписано Президією сесії.

8. Згідно зі статтею 7.0.1 Регламенту Верховної Ради України проекти постанов та інших актів Верховної Ради України розглядаються у трьох читаннях відповідно до правил, встановлених Регламентом щодо розгляду законопроектів. Таким чином, наведені положення дають підстави для висновку, що Постанова Верховної Ради України "Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України" від 13 травня 1998 року мала бути визнана такою, що повністю не відповідає Конституції України (є неконституційною).

9. Посилання Суду в своєму Рішенні на чинність Регламенту Верховної Ради від 27 липня 1994 року в частині, яка не суперечить Конституції України, а також на ту обставину, що Регламент як нормативно-правовий акт не є законом України, не спростовують доводів суб'єкта права на конституційне подання щодо ігнорування Верховною Радою України форми акта, порушення законодавчої процедури та повноважень його розгляду, ухвалення й підписання.

Відсутність закону про регламент Верховної Ради України не може бути підставою для врегулювання Верховною Радою України постановами тих питань, які мають вирішуватися виключно законами України.

10. Проігнорувавши очевидний факт порушення Конституції України законодавцем, який з цього питання неодноразово демонстрував невиконання частини п'ятої статті 82 та пункту 21 частини першої статті 92 Конституції України (Постанови Верховної Ради України "Про Регламент Верховної Ради України" від 3 вересня 1996 року, "Про внесення зміни до статті 6.10.2 Регламенту Верховної Ради України" від 2 липня 1997 року та інші), Конституційний Суд України прийняв у буквальному розумінні половинчасте рішення. До того ж Суд не виклав свого судження щодо конституційності згаданої Постанови в цілому в резолютивній частині Рішення.

Тим самим Суд ухилився від виконання конституційного завдання — забезпечення верховенства Конституції України на всій території держави, проігнорував вимоги Конституції України і власних процесуальних та регламентних норм, що може підірвати репутацію незаінтересованої, неупередженої і справедливої судової влади.

О Г Л Я Д У Х В А Л КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

З січня 1997 року, тобто за неповні 2,5 роки свого функціонування, Конституційний Суд України у колегіях, на засіданнях, пленарних засіданнях прийняв близько 400 рішень, висновків та ухвал. Тексти рішень і висновків Конституційного Суду України друкуються на сторінках "Вісника Конституційного Суду України". На численні прохання наших читачів розпочинаємо публікування оглядів ухвал Конституційного Суду України, що, на думку редакційної колегії, сприятиме подальшому становленню системи конституційної юстиції в Україні, вдосконаленню конституційного судочинства та правосуддя, слугуватиме добротним підґрунтям для концептуального осмислення і теоретичного узагальнення науковцями, надаватиме практичну допомогу громадянам України, юридичним особам, органам державної влади, органам місцевого самоврядування та іншим суб'єктам права на конституційне звернення чи конституційне подання.

8 травня 1997 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Доленка Івана Петровича щодо офіційного тлумачення положень окремих законів України та деяких інших актів стосовно оподаткування доходів ветеранів війни (суддя-доповідач Мироненко О.М.).

Громадянин Доленко І.П. звернувся до Конституційного Суду України з проханням дати офіційне тлумачення статей 6, 7, 9, 11 Декрету Кабінету Міністрів України "Про прибутковий податок з громадян", статті 23 Закону України "Про Державний бюджет України на 1994 рік", статті 1 Закону України "Про систему оподаткування", Постанови Верховної Ради України від 25 квітня 1996 року "Про деякі питання сплати прибуткового податку з громадян" та Інструкції Головної державної податкової інспекції від 21 квітня 1993 року "Про прибутковий податок з громадян".

Заявник вважає, що згаданими актами суперечливо регулюється порядок реалізації прав ветеранів війни на податкові пільги, визначені статтями 12, 13, 14, 15, 16 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" та доповненнями до них, ухваленими Законом України "Про внесення змін і доповнень до Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту". Йдеться, зокрема, про пункти (відповідно 18, 23, 17, 19, 2) названих вище статей, що передбачають звільнення учасників бойових дій, інвалідів війни, учасників війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, та осіб, на яких поширюється чинність Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", від сплати прибуткового податку з усіх одержуваних ними доходів, та частини другу і третю статті 2 цього ж нормативного акта, які забороняють без рівноцінної заміни скасування чи обмеження прав і пільг ветеранів війни і визнають недійсними будь-які нормативні акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які скасовують або обмежують такі права і пільги.

Законом України "Про Державний бюджет України на 1994 рік" (стаття 23) та Постановою Верховної Ради України від 26 квітня 1996 року "Про деякі питання сплати прибуткового податку з громадян" пільги для ветеранів війни щодо сплати прибуткового податку обмежені п'ятнадцятьма неоподатковуваними мінімумами доходів за кожний повний місяць. Такі обмеження, дійсно, входять в колізію з положенням частини четвертої статті 1 Закону України "Про систему оподатку-

вання", згідно з яким пільги щодо оподаткування не можуть встановлюватись чи змінюватись іншими законодавчими актами України, окрім законів про оподаткування.

Але усунення розбіжностей у законодавстві до повноважень Конституційного Суду України не віднесено, а розв'язання колізії, тобто визначення норми, яка повинна бути застосована до конкретних правовідносин, може стати предметом конституційного провадження лише у порядку, визначеному статтею 84 Закону України "Про Конституційний Суд України".

Проблема неконституційності окремих положень законів у клопотанні ставиться, але з порушенням вимог статті 150 Конституції України та статей 40, 71, 82 Закону України "Про Конституційний Суд України", оскільки такі питання розглядаються Конституційним Судом України лише за конституційними поданнями Президента України, не менш як сорока п'яти народних депутатів України, Верховного Суду України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

За наявності спірних питань щодо конституційності прийнятих і оприлюднених у встановленому порядку законів, інших правових актів, у разі виникнення спірних питань щодо конституційності правових актів, виявлених у процесі загального судочинства, громадяни України, які вважають, що внаслідок невідповідності тих чи інших законів конституційним принципам і нормам їх права і свободи порушено, можуть захищати їх через суди загальної юрисдикції, включаючи Верховний Суд України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

З тексту конституційного звернення і матеріалів до нього неможливо встановити факт порушення саме конституційних прав і свобод громадянина Доленка І.П., як цього вимагає стаття 94 Закону України "Про Конституційний Суд України", так само, як і порушень положень статті 22 Конституції України.

Доленко І.П. не наводить жодного випадку справді неоднозначного застосування норм, щодо яких він вимагає офіційного тлумачення. Навпаки, матеріали свідчать, що Печерський районний суд м. Києва (двічі), Київський міський суд (двічі), Верховний Суд України (тричі), Державна податкова інспекція Київської міської державної адміністрації, Державна податкова адміністрація України застосовують спірні положення законів однозначно. Тобто і у цьому разі вимоги статті 94 Закону України "Про Конституційний Суд України" щодо підстав для конституційного звернення не дотримані.

Офіційне тлумачення відомчих актів (йдеться про Інструкцію Головної державної податкової інспекції України "Про прибутковий податок з громадян" від 21 квітня 1993 року) до повноважень Конституційного Суду України не входить (стаття 13 Закону України "Про Конституційний Суд України").

Посилання заявника на порушення його прав, визначених у статтях 43 і 67 Конституції України, не обґрунтовані. Право на працю (стаття 43) він має можливість вільно реалізувати і за місцем основної роботи, і на роботі за сумісництвом. Виконувати конституційний обов'язок щодо сплати податків і зборів йому теж ніхто не перешкоджає. Всі надміру утримані суми прибуткового податку платникові повернуто. Питання відшкодування збитків внаслідок інфляції він має змогу вирішити у встановленому законодавством порядку.

Порушення конституційних прав і свобод людини у нормах, визначених у статтях 6, 7, 9, 11 Декрету Кабінету Міністрів України від 26 грудня 1992 року "Про прибутковий податок з громадян", із змісту звернення не впливає. Зміна встановлених Декретом порядку і норм визначення сум сукупного оподаткованого доходу, об'єктів оподаткування, ставок податку та порядку його обчислення не підвідомче Конституційному Суду України. Оскаржувані положення Декрету не свідчать про їх неоднозначність чи невизначеність, а тому необхідності в їх офіційному тлумаченні немає.

Керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 45, 49, 82 та 94 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Доленка Івана Петровича з підстав невідповідності клопотання вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України "Про Конституційний Суд України" та непідвідомчості Конституційному Суду України питань, порушених у зверненні.

8 травня 1997 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Червонця Валерія Павловича щодо тлумачення статті 43 Конституції України, статті 1 Перехідних положень Конституції України, статті 234 Кодексу законів про працю України та статті 11 Цивільного процесуального кодексу України (суддя-доповідач Вознюк В.Д.).

У конституційному зверненні Червонець В.П. зазначає, що під час судового розгляду його позову про поновлення на роботі було порушено право на захист від незаконного звільнення, оскільки Київський міський суд м. Харкова своїм рішенням від 19 квітня 1996 року відмовив у поновленні пропущеного строку на звернення до суду, визнавши його пропущеним без поважних причин.

Червонець В.П. вважає, що суд неправильно застосував положення статті 234 Кодексу законів про працю України в частині поновлення судом строків, пропущених з поважних причин, що призвело до прийняття незаконного рішення.

Відповідно до статті 43 Конституції України громадянам гарантується захист від незаконного звільнення.

Законодавство України про працю встановлює всебічну охорону трудових прав працівників (стаття 1 Кодексу законів про працю України), а цивільне судочинство — порядок розгляду справ у спорах, що виникають з трудових правовідносин (стаття 1 Цивільного процесуального кодексу України).

Із доданих до справи матеріалів вбачається, що Червонця В.П. наказом № 33-к від 11 лютого 1991 року було звільнено з роботи у зв'язку із закінченням строку трудового договору, а 12 листопада 1993 року він звернувся до районного суду з позовом про поновлення на роботі зі стягненням заробітної плати за цей час та просив поновити пропущений строк на оскарження факту звільнення з роботи. Заявник мотивує це тим, що після звільнення з роботи він протягом 2 років і 7 місяців звертався зі скаргами до вищих в порядку підпорядкування органів, не знаючи, що Законом України № 2134—XII від 18 лютого 1993 року статті 240 і 241 Кодексу законів про працю України, якими передбачався розгляд трудових спорів вищими в порядку підлеглості органами, визнано нечинними.

Відповідно до статті 94 Закону України "Про Конституційний Суд України" підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції або законів України судами, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

У поданих заявником матеріалах звернення таких даних про неоднозначне застосування вказаних норм Конституції або законів України судами України, іншими органами державної влади немає. А порушене Червонцем В.П. питання про важливість причин пропуску строку на оскарження до суду вирішується виключно судами загальної юрисдикції. До того ж, вирішення питання щодо поновлення строків, пропущених з поважних причин, стосується трудових відносин і, згідно зі статтею 234 Кодексу законів про працю України, вирішується районним (міським) судом.

Керуючись статтею 150 Конституції України, пунктом 3 статті 45 та статтею 50 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Червонця Валерія Павловича щодо офіційного тлумачення статті 43 Конституції України, статті 1 Перехідних положень Конституції України, статті 234 Кодексу законів про працю України та статті 11 Цивільного процесуального кодексу України — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

8 травня 1997 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням п'ятдесяти одного народного депутата України про давання висновку Конституційним Судом України щодо відповідності законопроекту "Про внесення змін і доповнень до статті 81 Конституції України" вимогам статей 157 і 158 Конституції України та матеріали до нього, а саме: проект Закону України "Про внесення змін і доповнень до статті 81 Конституції України" та порівняльну таблицю до проекту Закону України «Про внесення змін і доповнень до статті 81 Конституції України» (суддя-доповідач Тихий В.П.).

У конституційному поданні народні депутати України просили Конституційний Суд України дати висновок щодо відповідності законопроекту "Про внесення змін і доповнень до статті 81 Конституції України" вимогам статей 157 і 158 Конституції України і вважали, що "доповнення до статті 81 Конституції України зазначеними в законопроекті положеннями суттєво підвищать відповідальність народних депутатів України, у тому числі перед своїми виборцями, та в цілому позитивно вплине на роботу Верховної Ради України".

Законопроектом "Про внесення змін і доповнень до статті 81 Конституції України" пропонувалося поновити імперативний мандат народного депутата України, який передбачався раніше для депутатів рад усіх рівнів.

8 квітня 1997 року Колегія суддів Конституційного Суду України з конституційних подань та звернень ухвалила: відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням групи народних депутатів України про давання висновку Конституційним Судом України щодо відповідності законопроекту "Про внесення змін і доповнень до статті 81 Конституції України" вимогам статей 157 і 158 Конституції України у зв'язку з відсутністю у народних депутатів України встановленого Конституцією України, Законом України "Про Конституційний Суд України" права на конституційне подання, конституційне звернення щодо відповідності законопроектів про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

В Ухвалі по цій справі Конституційний Суд України установив: стаття 159 Конституції та статті 39 і 41 Закону України "Про Конституційний Суд України" не передбачають права народних депутатів на подання (звернення) до Конституційного Суду України про давання висновків щодо відповідності законопроектів про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України. З огляду на це посилання в поданні народних депутатів України на ці норми є безпідставними.

Звернення до Конституційного Суду України про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, про офіційне тлумачення Конституції України та законів України (стаття 150 Конституції України), звернення до Конституційного Суду України про відповідність Конституції України чинних

міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість (частина перша статті 151 Конституції України) і звернення (подання) до Конституційного Суду України про давання висновку Конституційним Судом України щодо відповідності законопроектів про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України суттєво відрізняються між собою, вони не однакові і не рівнозначні в правовому відношенні. Адже в останньому випадку мова йде хоча і про можливу, але все-таки в кінцевому підсумку зміну Основного Закону України — Конституції України. Тому умовчання законодавця в Конституції України і в Законі України "Про Конституційний Суд України" стосовно того, чи можуть бути народні депутати України суб'єктом звернення (подання) до Конституційного Суду України про давання висновку Конституційним Судом України щодо відповідності законопроектів про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України — це не прогалина у праві, а навпаки, дає безпосереднє негативне вирішення цього питання.

Звернення до Конституційного Суду України про давання висновку щодо відповідності законопроектів про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України є дуже важливою стадією здійснення особливого виду законодавчої діяльності.

Ініціювати зміну Конституції України шляхом подання відповідного законопроекту може лише Президент України або не менш як третина, а стосовно розділів I, III і XIII Конституції України — не менш як дві третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України (статті 154, 156 Конституції України). При цьому обов'язковою умовою законодавчої ініціативи про зміну Конституції є подання відповідного законопроекту до Верховної Ради України (статті 154, 156 Конституції України).

Подання до Верховної Ради України законопроекту про внесення змін до Конституції України за своєю юридичною природою є нічим іншим, як реалізацією права законодавчої ініціативи у Верховній Раді України (стаття 93 Конституції України). Тому, згідно з пунктом 2 частини другої статті 88, частинами другою і третьою статті 89 Конституції України, пунктом 1 статті 5 Закону України "Про постійні комісії Верховної Ради України" та статтями 6.8.1, 6.2.1—6.2.16, 6.3.1—6.3.10 Регламенту Верховної Ради України законопроект про внесення змін до Конституції України, як й інші законопроекти, за певною встановленою процедурою опрацьовується у постійних комітетах (комісіях) Верховної Ради України і з відповідними висновками подається на розгляд Верховної Ради України.

Після цього Верховна Рада України вирішує питання щодо включення законопроекту до порядку денного сесії та про порядок продовження роботи над ним (частина перша статті 6.4.1 Регламенту Верховної Ради України).

Таким чином, у зв'язку з викладеним, Конституційний Суд України дійшов висновку, що у народних депутатів України, тим більше, у складі, меншому, ніж зазначений у статтях 154 і 156 Конституції України, відсутнє право на конституційне подання, конституційне звернення про давання висновку Конституційним Судом України щодо відповідності законопроектів про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Керуючись пунктом 1 статті 45 та статтею 50 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням групи народних депутатів України про давання висновку Конституційним Судом України щодо відповідності законопроекту "Про внесення змін і доповнень до статті 81 Конституції України" вимогам статей 157 і 158 Конституції України у зв'язку з відсутністю у народних депутатів України встановленого Конституцією України,

Законом України "Про Конституційний Суд України" права на конституційне подання, конституційне звернення про давання висновку Конституційним Судом України щодо відповідності законопроектів про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

8 травня 1997 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Романчука Миколи Петровича щодо офіційного тлумачення положення статті 102 Конституції України про те, що Президент України є гарантом додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина (суддя-доповідач Розенко В.І.).

Підставою для звернення Романчука М.П. до Конституційного Суду України послужили його сумніви щодо справедливості прийнятого у 1983 році Луцьким міським судом Волинської області рішення про поділ майна між ним і колишньою дружиною, а також nereагування по суті його скарг судових інстанцій та Адміністрації Президента України.

Автор просив дати офіційне тлумачення положення статті 102 Конституції України про те, що Президент України є гарантом додержання Конституції України і прав громадян, та поставив питання, чи означає це, що у випадку звернення до нього громадян про порушення конституційних прав Президент має вжити відповідних заходів по їх усуненню.

Отже, проблема, яка безпосередньо зачіпає майнові інтереси Романчука М.П., знаходиться в рамках цивільного права. Як свідчать подані матеріали, Верховний Суд України надіслав йому офіційне письмове роз'яснення щодо порядку звернення до судів загальної юрисдикції для захисту його власності. Однак Романчук М.П. цим правом не скористався.

Стосовно тлумачення повноважень Президента та способів їх реалізації частина друга статті 102 Конституції України проголошує, що Президент є "гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, дотримання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина". За главою держави закріплені широкі повноваження як у вирішенні загальнодержавних проблем, котрі вимагають взаємопоеднання політичних, економічних, соціальних та інших аспектів функціонування держави, так і, рівнозначно, у розгляді локальних питань, що стосуються захисту справедливості, прав, свобод та інтересів окремої людини в разі їх порушення будь-ким, у тому числі і державою. Для реалізації цих функцій Президент приймає рішення, які мають силу норм права, а за необхідності, безпосередньо втручається в критичну ситуацію з метою усунення будь-якої загрози для держави та її громадян.

Поряд з цим діє конституційний механізм розподілу прерогатив у галузі управління, який зв'язує Президента з різними ланками державного апарату. Для забезпечення конституційного порядку, нормального функціонування держави існує структурована, багаторівнева, ієрархічна система органів виконавчої і судової влади. Вони наділені відповідною юрисдикцією, мають свій предмет ведення і реалізують повноваження через визначені законодавством процедурні рамки та технології.

Отже: по-перше, чинне законодавство надає достатні гарантії забезпечення інтересів громадян, і автор звернення Романчук М.П. має можливість використати своє конституційне право на захист його порушених майнових прав у відповідному суді загальної юрисдикції. По-друге, оскільки Конституція України не визначає процесуально-контрольних функцій Президента, тлумачення його повноважень у сфері цивільно-майнових відносин не може вважатися як таке, що впливає з компетенції Конституційного Суду України.

На підставі статті 50 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Романчука М.П.

8 травня 1997 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Трухана Володимира Федосійовича щодо офіційного тлумачення статті 13 Закону "Про статус народного депутата України" щодо права народного депутата України брати участь у перевірках додержання законів державними органами та об'єднаннями громадян, підприємствами, установами та організаціями, а також статті 14 цього Закону щодо права народного депутата України на участь у депутатському розслідуванні; пункту 2 Постанови Верховної Ради України "Про утворення Тимчасової депутатської комісії Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю, корупцією і хабарництвом", пунктів 2, 3 і 4 "Положення про Тимчасову депутатську комісію Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю, корупцією і хабарництвом" щодо повноважень народного депутата України, який офіційно не є членом слідчої депутатської групи, та порядку утворення такої групи (суддя-доповідач Вознюк В.Д.).

У своєму зверненні Трухан В.Ф. зазначає, що неоднозначне застосування Генеральним прокурором України статей 13 та 14 Закону України "Про статус народного депутата України" та правового акта про Тимчасову депутатську комісію Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю призвело до порушення його права на працю.

Відповідно до статті 94 Закону України "Про Конституційний Суд України" підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав.

До матеріалів справи додано копію наказу Генерального прокурора України № 297-к від 23 грудня 1993 року, з якого вбачається, що Трухана В.Ф. притягнуто до дисциплінарної відповідальності на підставі статті 8 та пункту 3 статті 9 Дисциплінарного статуту Прокуратури України — за порушення трудового законодавства і службової етики. Будь-яких інших даних про неоднозначне застосування Генеральним прокурором України положень статей 13 та 14 Закону України "Про статус народного депутата України", як на це посилається Трухан В.Ф., у матеріалах конституційного звернення немає.

Згідно зі статтею 1 Цивільного процесуального кодексу України порядок розгляду спорів, що виникають з трудових правовідносин, регулюється цивільним судочинством. Тому порушене у конституційному зверненні питання належить до компетенції загальних судів і не підвідомче Конституційному Суду України.

Згідно зі статтями 147, 150 Конституції України та пунктом 4 статті 13 Закону України "Про Конституційний Суд України" до повноважень Конституційного Суду України належить офіційне тлумачення Конституції України та законів України. Отже, Постанова Верховної Ради України і Положення про Тимчасову депутатську комісію Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю, корупцією та хабарництвом, про офіційне тлумачення яких порушує питання заявник у своєму конституційному зверненні, розгляду в Конституційному Суді України не підлягають.

Керуючись статтею 150 Конституції України, пунктами 2 та 3 статті 45 та статтею 50 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд

України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Трухана Володимира Федосійовича щодо офіційного тлумачення статей 13 та 14 Закону України "Про Конституційний Суд України", пункту 2 Постанови Верховної Ради України "Про утворення Тимчасової депутатської комісії Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю, корупцією і хабарництвом" та пунктів 2, 3 і 4 "Положення про Тимчасову депутатську комісію Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю, корупцією і хабарництвом" — за невідповідністю конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України".

Конституційний Суд України 8 травня 1997 року розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Данильця Степана Михайловича щодо офіційного тлумачення пункту 5 статті 5 Закону України "Про приватизацію державного житлового фонду" та статті 48 Житлового кодексу України (суддя-доповідач Розенко В.І.).

У конституційному зверненні Данилець С.М. піддав сумніву справедливість рішень відділу приватизації житла Франківської районної державної адміністрації, Франківського районного суду міста Львова та Львівського обласного суду, якими йому відмовлено у приватизації квартири, і просив дати офіційне тлумачення пункту 5 статті 5 Закону України "Про приватизацію державного житлового фонду" та статті 48 Житлового кодексу України як по суті, так і в частині, що стосується його спору.

Вивченням доданих до конституційного звернення матеріалів встановлено, що сім'я Данильця С.М. у складі 4 осіб у 1993 році приватизувала безоплатно однокімнатну, а у 1995 році одержала за чергою трикімнатну квартиру. Відділ приватизації житла районної держадміністрації та суди залишили без задоволення клопотання Данильця С.М. про приватизацію трикімнатної квартири, оскільки відповідно до пункту 5 статті 5 Закону України "Про приватизацію державного житлового фонду" кожен громадянин може приватизувати займане ним житло безоплатно в межах номінальної вартості житлового чеку або з частковою доплатою один раз.

Відповідно до вимог статті 94 Закону України "Про Конституційний Суд України" підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення законів України є наявність неоднозначного застосування їх положень судами або іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це призвело або призведе до порушення його конституційних прав і свобод.

Подані Данильцем С.М. матеріали засвідчують, що всі інстанції, до яких він звертався, однакomo обгрунтовували та приймали рішення, керуючись відповідними нормами Закону України "Про приватизацію державного житлового фонду" та Житлового кодексу України.

Законом України "Про приватизацію державного житлового фонду" (пункт 11 статті 8) встановлено, що спори, які виникають при приватизації державного житлового фонду, вирішуються судами загальної юрисдикції. На цій підставі та відповідно до статті 14 Закону України "Про Конституційний Суд України" порушені Данильцем С.М. питання не належать до повноважень Конституційного Суду України.

Окрім того, Данилець С.М. не використав свого права на вирішення спору у Верховному Суді України.

Данилець С.М. не виконав також вимог статті 42 Закону України "Про Конституційний Суд України" і не подав до суду всі зазначені у цій статті документи, не обгрунтував необхідність в офіційному тлумаченні законів, на які послався.

Керуючись статтею 50 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті провадження у справі за конституційним зверненням Данильця С.М. за відсутністю підстав для цього.

15 травня 1997 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Вінницького міського клінічного кардіологічного диспансеру про офіційне тлумачення статті 49 Конституції України щодо неможливості скорочення мережі лікувальних закладів, у яких медична допомога надається безоплатно, а також статей 32, 33, 35 Закону України "Про власність" і статей 15, 16 Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо правомірності реорганізації кардіологічного диспансеру (суддя-доповідач Скомороха В.Є.).

Приводом для звернення до Конституційного Суду України стала реорганізація міського клінічного кардіологічного диспансеру з переведенням персоналу до міської лікарні № 4.

Як стверджується у зверненні, у заявника виникає сумнів щодо правомірності реорганізації кардіологічного диспансеру, оскільки таке рішення може бути одним із засобів скорочення існуючої мережі закладів охорони здоров'я. У зв'язку з цим ним порушується питання: що мав на увазі законодавець, закріплюючи в статті 49 Конституції України норму про неможливість скорочення мережі лікувальних закладів, у яких медична допомога надається безоплатно.

Підставою для розгляду в Конституційному Суді України справи щодо офіційного тлумачення Конституції України чи законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів судами України, іншими органами державної влади та якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94 Закону України "Про Конституційний Суд України").

Як випливає із звернення, необхідність офіційного тлумачення законів та Конституції України пов'язується з перевищенням повноважень місцевими органами виконавчої влади, оскільки, як стверджується у зверненні, припинення діяльності будь-яких закладів охорони здоров'я можливе лише у разі порушення ними законодавства про охорону здоров'я, невиконання вимог щодо якості медичної допомоги тощо, а також, виходячи з положень статті 49 Конституції України, щодо неможливості скорочення мережі закладів, у яких медична допомога надається безоплатно.

Між тим суб'єкт звернення не долучив до матеріалів будь-яких доказів неоднозначного застосування положень Конституції України або вказаних у зверненні законів і не посилається на цю обставину.

Більше того, у конституційному зверненні немає посилання на ту обставину, що реорганізація кардіологічного диспансеру призвела або може призвести до порушення конституційних прав і свобод суб'єкта звернення.

За таких обставин згідно зі статтею 94 Закону України "Про Конституційний Суд України" відсутні підстави для конституційного звернення.

Виходячи з наведеного та керуючись пунктом 2 статті 45, статтями 50, 94, 95 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Вінницького міського клінічного кардіологічного диспансеру про офіційне тлумачення статті 49 Конституції України, статей 32, 33, 35 Закону України "Про власність" та статей 15, 16 Основ законодавства України про охорону здоров'я на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Консти-

туційний Суд України” — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим Законом.

15 травня 1997 року Конституційний Суд України розглянув конституційне звернення Барабаша Олександра Леонідовича щодо офіційного тлумачення пункту 4 статті 343 Цивільного процесуального кодексу України. Заявник, зокрема, просить дати офіційне тлумачення на предмет того, чи є прийняття Конституції України відповідно до пункту 4 статті 343 Цивільного процесуального кодексу України актом скасування “постанови іншого органу”, що стало підставою для винесення рішення, ухвали чи постанови щодо тих законів, які суперечать Конституції України (суддя-доповідач Вознюк В.Д.).

Із матеріалів справи вбачається, що обласний суд своєю ухвалою скасував рішення районного суду, зупинивши тим самим провадження у справі про захист честі і гідності, яку порушив заявник, за її невідомістю суду.

У перегляді судового рішення за нововиявленими обставинами — невідповідність Конституції України застосованих судом положень закону — Барабашу О.Л. було відмовлено, у зв'язку з чим заявник вважає, що така відмова порушує його конституційні права на оскарження рішень, дії чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Згідно із статтею 94 Закону України “Про Конституційний Суд України” підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

Порядок, умови перегляду рішень, ухвал і постанов суду, що набрали законної сили у зв'язку з нововиявленими обставинами, визначаються Цивільним процесуальним кодексом України. Зокрема, до таких підстав перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами згідно з пунктом 4 статті 343 цього Кодексу віднесено скасування рішення, вироку, ухвали або постанови іншого органу, що стали підставою для винесення даного рішення, ухвали, постанови.

Пленум Верховного Суду України в Постанові від 27 лютого 1981 року № 1 “Про практику перегляду у зв'язку з нововиявленими обставинами рішень, ухвал і постанов у цивільних справах, що набрали законної сили” дав роз'яснення з питань застосування положень Цивільного процесуального кодексу України, які регулюють перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами рішень, ухвал і постанов суду, що набрали законної сили, в тому числі й орієнтовний перелік “інших органів”, скасування постанов яких може бути підставою для перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Зокрема, в цій постанові зазначено, що скасування вказаного в пункті 4 статті 343 ЦПК України акта може бути визнано нововиявленою обставиною лише у тому випадку, коли Суд обгрунтував дане судове рішення цим актом чи виходив з нього або якщо прийнято новий акт, протилежний за змістом скасованому, або коли саме скасування акта означає протилежне вирішення питання.

Ні у статті 343 ЦПК України, ні у згаданій вище постанові Пленуму Верховного Суду України серед підстав перегляду у зв'язку з нововиявленими обставинами судових рішень, що набрали чинності, не йдеться про скасування чи зміну закону.

Виходячи з викладеного можна дійти висновку, що факт неоднозначного застосування пункту 4 статті 343 ЦПК України відсутній, заявник також не довів порушення його конституційних прав на оскарження в суді рішень, дії чи

бездіяльності органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. А тому, керуючись статтями 147, 150 Конституції України, а також статтею 45 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті провадження у справі за конституційним зверненням Барабаша Олександра Леонідовича через відсутність підстав.

5 червня 1997 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Луганської міської ради про необхідність офіційного тлумачення пункту 19 частини другої статті 19 та пункту 2 частини першої статті 34 Закону України "Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування" щодо надання пільг по платежах, які надходять до бюджету місцевого самоврядування (суддя-доповідач Скомороха В.Є.).

Приводом для подання до Конституційного Суду України, як стверджується у поданні, є невизначеність обсягу повноважень виконавчого комітету, передбачених статтею 34 (пункт 2 частини першої) Закону, в частині надання за рішенням ради пільги щодо платежів, які надходять до бюджету місцевого самоврядування, оскільки в пункті 19 частини другої статті 19 згаданого Закону (в редакції від 5 травня 1993 року) до компетенції ради належить встановлення пільг лише щодо податків, крім земельного, які надходять до місцевого бюджету.

Крім того, суб'єкт конституційного подання вважає: виходячи з того, що пунктом 19 статті 19 Закону не передбачено надання пільг щодо платежів відповідною радою, питання про надання таких пільг може вирішувати виконавчий комітет самостійно.

Обгрунтовуючи свою позицію, суб'єкт конституційного подання не враховує того факту, що вирішення питань про розбіжність повноважень відповідних рад та їх виконавчих комітетів стосовно встановлення пільг щодо податків і платежів, які надходять до бюджету місцевого самоврядування, є прерогативою законодавця.

Повноваження виконавчих органів ради, відповідно до статті 141 Конституції України, визначаються законом. Визначені Конституцією України повноваження органів місцевого самоврядування не збігаються з повноваженнями, наданими радам та їх виконавчим комітетам згаданим Законом "Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування".

Відповідно до пунктів 1 та 8 розділу XV "Перехідні положення" Конституції України закони та інші нормативні акти, прийняті до набуття чинності Конституцією України, є чинними у частині, що не суперечить Конституції України, а міські та інші ради, голови цих рад здійснюють визначені нею повноваження до обрання нового складу рад.

Конституція України, згідно зі статтею 8, має найвищу юридичну силу. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Таким чином, у справі відсутні підстави для відкриття конституційного провадження.

Враховуючи наведене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, пунктом 3 статті 45 та статтями 50, 93 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Луганської міської Ради про офіційне тлумачення пункту 19 частини другої статті 19 та пункту 2 частини першої статті 34 Закону України "Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування" на підставі пункту 3 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

5 червня 1997 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Колесника Олега Івановича щодо офіційного тлумачення статті 8 Закону України "Про формування місцевих органів влади і самоврядування" (суддя-доповідач Селівон М.Ф.).

У зверненні до Конституційного Суду України Колесник О.І. просить дати офіційне тлумачення частини першої статті 8 Закону України "Про формування місцевих органів влади і самоврядування" в редакції від 28 червня 1994 року, якою передбачено, що після виборів депутатів, голів сільських, селищних, районних, міських, районних у містах і обласних Рад та формування виконавчих комітетів Рад втрачає чинність Закон України "Про Представника Президента України", а повноваження обласних, Київської і Севастопольської міських, районних, районних у містах Києві та Севастополі місцевих державних адміністрацій, передбачені цим Законом, передаються головам і виконавчим комітетам відповідних Рад.

Посилаючись на лист Верховного Суду України від 16 квітня 1994 р., в якому судам нижчого рівня роз'яснено, що відповідно до зазначеного Закону виконавча влада не ліквідується, а реорганізується, заявник не погоджується з положеннями Постанови Верховної Ради України від 24 березня 1995 року "Про тлумачення статті 8 Закону України "Про формування місцевих органів влади і самоврядування" про те, що підставою для звільнення представників Президента України та їхніх заступників, працівників апарату місцевих державних адміністрацій, а також керівників їхніх відділів, управлінь та служб є ліквідація установи.

Обгрунтовуючи свою позицію, Колесник О.І. не враховує той факт, що місцеві державні адміністрації та виконавчі комітети Рад — це різні за своєю політико-правовою природою органи. Місцеві адміністрації належать до системи виконавчої влади, а виконавчі комітети — до системи органів місцевого самоврядування.

На підставі статті 8 Закону України "Про формування місцевих органів влади і самоврядування" в редакції від 28 червня 1994 року було проведено не реформування місцевих державних адміністрацій, а їхню ліквідацію у зв'язку із запровадженням в Україні системи органів місцевого самоврядування на всіх рівнях адміністративно-територіального поділу.

Закон України "Про формування місцевих органів влади і самоврядування" не діє у зв'язку з прийняттям Конституційного Договору між Верховною Радою України та Президентом України та нової Конституції України.

Виходячи із змісту конституційних положень про Конституційний Суд України та Закону України "Про Конституційний Суд України" до компетенції Суду не належить тлумачення законів, які втратили юридичну силу.

Керуючись статтею 150 Конституції України, пунктом 3 статті 45, статтею 50 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті провадження у справі за конституційним зверненням Колесника Олега Івановича щодо офіційного тлумачення статті 8 Закону України "Про формування місцевих органів влади і самоврядування" на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

5 червня 1997 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Пшеничної Віри Михайлівни щодо офіційного тлумачення пунктів 3 і 5 статті 8 Закону України "Про приватизацію державного фонду" і роз'яснення робочої комісії Державного

комітету України по житлово-комунальному господарству від 28 грудня 1994 року щодо застосування цього Закону (суддя-доповідач Чубар Л.П.).

Приводом для конституційного звернення Пшеничної В.М. став розгляд Смілянським міським судом Черкаської області цивільної справи за позовом Шмітько Т.В. до виконкому Смілянської міської ради, бюро приватизації фірми "Орізонт-побут" та Пшеничної В.М. про визнання ордеру на квартиру недійсним, продовження строку прийняття спадщини, визнання права власності на цю квартиру та виселення Пшеничної В.М.

Рішенням суду від 5 грудня 1996 року Шмітько Т.В. у задоволенні позову відмовлено.

Ухвалою Черкаського обласного суду від 15 січня 1997 року це рішення скасовано у зв'язку з неправильним застосуванням норм матеріального права. Справа передана на новий судовий розгляд.

Пшенична В.М. вважає, що суди загальної юрисдикції неоднаково застосовують закон щодо оформлення свідоцтва про право власності та порядок передачі квартир у власність громадян.

Відповідно до статті 94 Закону України "Про Конституційний Суд України" підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами чи іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

У конституційному зверненні відсутні аргументи неоднозначного застосування положень вказаного Закону щодо передачі квартир (будинків) у власність громадян на підставі рішень відповідних органів приватизації та оформлення свідоцтва про право власності на квартиру, хоча суб'єкт права на конституційне звернення і посилається на те, що суди нібито по-різному тлумачать цю норму Закону.

З поданих Пшеничною В.М. матеріалів до конституційного звернення вбачається, що її справу в суді загальної юрисдикції не розглянуто, судова ж практика розгляду справ, пов'язаних із застосуванням зазначених норм закону, є однаковою.

Зміст пунктів 3 і 5 статті 8 Закону України "Про приватизацію державного житлового фонду" викладений чітко, ясно і тому, виходячи з наведеного, немає практичної необхідності в їх офіційному тлумаченні.

Вирішення спорів з житлових правовідносин, у тому числі щодо одержання громадянином у власність квартири шляхом приватизації або на інших передбачених законодавством України підставах, належить до компетенції судів загальної юрисдикції (стаття 15 Закону України "Про власність" та пункт 11 статті 8 Закону України "Про приватизацію державного житлового фонду"). У зв'язку з цим порушені у конституційному зверненні питання відповідно до статті 14 Закону України "Про Конституційний Суд України" не підвідомчі Конституційному Суду України.

Згідно зі статтями 147, 150 Конституції України та пунктом 4 статті 13 Закону України "Про Конституційний Суд України" до повноважень Конституційного Суду України належить офіційне тлумачення Конституції України та законів України. Роз'яснення робочої комісії Державного комітету України по житлово-комунальному господарству з приводу застосування окремих положень Закону України "Про приватизацію державного житлового фонду" від 28 грудня 1994 року, про офіційне тлумачення яких порушено питання Пшеничною В.М. у конституційному зверненні, не належить до предмета тлумачення Конституційним Судом України.

Таким чином, у зв'язку з відсутністю неоднозначного застосування пунктів 3 і 5 статті 8 Закону України "Про приватизацію державного житлового фонду" від 28 грудня 1994 року, що відповідно до статті 94 Закону України "Про Консти-

туційний Суд України" є обов'язковою підставою для конституційного звернення, а також непідвідомчістю Конституційному Суду України питання про офіційне тлумачення роз'яснення робочої комісії Державного комітету України по житлово-комунальному господарству щодо застосування окремих положень Закону України "Про приватизацію державного житлового фонду" від 28 грудня 1994 року, Конституційний Суд України, керуючись статтями 147, 150 Конституції України, пунктами 2, 3 статті 45, статтями 50, 94 Закону України "Про Конституційний Суд України", відмовив у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Пшеничної В.М.

5 червня 1997 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Тарасюка Петра Володимировича щодо офіційного тлумачення пункту 15 статті 12 Закону України від 22 жовтня 1993 року "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" (суддя-доповідач Скомороха В.Є.).

Приводом для звернення до Конституційного Суду України стало рішення Яготинського районного суду Київської області від 15 листопада 1995 року, з яким погодилася касаційна інстанція, про відмову Тарасюку П.В. у задоволенні скарги на дії керуючого Яготинським відділенням Ощадбанку щодо відмови у виділенні безпроцентного кредиту Тарасюку П.В. як учаснику бойових дій.

Як видно з матеріалів звернення, Тарасюк П.В. вважає, що його права на пільги як учасника бойових дій порушені у зв'язку з тим, що суди загальної юрисдикції неправильно витлумачили пункт 15 статті 12 згаданого Закону, дійшовши висновку про відсутність у Тарасюка П.В., згідно із законом, права на безпроцентну позику.

Підставою для розгляду в Конституційному Суді України справи щодо офіційного тлумачення законів України є наявність неоднозначного їх застосування судами або іншими органами державної влади та якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94 Закону України "Про Конституційний Суд України").

Між тим, у конституційному зверненні відсутні будь-які аргументи щодо неоднозначного застосування положень Конституції України або вказаного Закону. Тобто Тарасюк П.В. фактично оскаржує обґрунтованість судових рішень, які набрали законної сили в його справі. Проте вирішення питань щодо законності рішень судів загальної юрисдикції не належить до повноважень Конституційного Суду України (стаття 14 Закону України "Про Конституційний Суд України").

Це ж стосується і посилань заявника на постанови Кабінету Міністрів України від 26 червня 1993 року № 483 "Про сприяння індивідуальному житловому будівництву за рахунок надання державного довгострокового пільгового кредиту" та від 16 лютого 1994 року № 94 "Про порядок надання пільг, передбачених Законом України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", а також Положення про порядок надання державного довгострокового пільгового кредиту, Загальні правила по довгостроковому кредитуванню населення.

Таким чином, у справі відсутні підстави для відкриття конституційного провадження.

Враховуючи наведене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, пунктами 1, 3 статті 45 та статтями 50, 94 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина

Тарасюка Петра Володимировича про офіційне тлумачення пункту 15 статті 12 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" на підставі статті 45 (пункти 1, 3) Закону України "Про Конституційний Суд України" — відсутність підстав для конституційного звернення та невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

5 червня 1997 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Постнікова Сергія Михайловича щодо тлумачення пункту 4 Постанови Верховної Ради України "Про введення в дію Закону України "Про Державний бюджет України на 1995 рік" та частини п'ятнадцятої статті 8 Закону України "Про підприємництво" (суддя-доповідач Селівон М.Ф.).

У зверненні до Конституційного Суду України Постніков С.М. вказує, що підставою для конституційного звернення стали суперечливі роз'яснення Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України, Комісії з питань бюджету Верховної Ради України, Державної податкової адміністрації в Київській області щодо застосування положення пункту 4 зазначеної Постанови Верховної Ради України про обрахування ставок і розмірів податків, зборів та інших обов'язкових платежів, які справляються на території України і повністю або частково надходять до бюджетів усіх рівнів, у співвідношенні з розміром установленого чинним законодавством неоподаткованого мінімуму доходів громадян за місяць при обчисленні розміру плати за державну реєстрацію суб'єктів підприємництва.

Такі роз'яснення, на думку заявника, дали підставу окремим органам місцевого самоврядування віднести плату за державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності до місцевих зборів і обраховувати її виходячи з неоподаткованого мінімуму доходів громадян, що призвело до обмеження гарантії свободи підприємницької діяльності і права на працю. Згідно зі статтями 14 і 15 Закону України "Про систему оподаткування" плата за державну реєстрацію суб'єктів підприємництва не входить до вичерпного переліку податків, зборів та інших обов'язкових платежів, що справляються на території України, і тому, як вважає заявник, до неї не можуть застосовуватися положення пункту 4 Постанови Верховної Ради України, а її розмір має визначатись Постановами Кабінету Міністрів України від 22 квітня 1994 року № 276 та від 3 квітня 1996 року № 406.

Відповідно до частини другої статті 147 Конституції України, пункту 4 статті 13 Закону України "Про Конституційний Суд України" до повноважень Конституційного Суду України належить офіційне тлумачення Конституції України та законів України. Тлумачення інших правових актів, у тому числі і постанов Верховної Ради України, не належить до компетенції Конституційного Суду України.

Підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України, як передбачає стаття 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України та законів України судами та іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

У матеріалах звернення відсутні дані про неоднозначне застосування органами державної влади, зокрема Кабінетом Міністрів України, частини п'ятнадцятої статті 8 Закону України "Про підприємництво", офіційно витлумачити яку просить заявник.

Посилання заявника на обмеження його прав не може бути прийнято, оскільки зміна встановленого законом розміру плати за державну реєстрацію суб'єктів

підприємництва не є обмеженням конституційних прав громадян на підприємницьку діяльність і права на працю.

Керуючись статтею 150 Конституції України, пунктом 2 статті 45 і статтею 50 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті провадження у справі в Конституційному Суді України за конституційним зверненням Постнікова С.М. на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України".

5 червня 1997 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційними зверненнями Шваба Дмитра Яковича щодо конституційності указів Президента України "Про компенсацію громадянам України втрат від знецінення грошових заощаджень в установах Ощадного банку України та Укрдержстраху" від 24 листопада 1994 року № 698, "Про грошову реформу в Україні" від 25 серпня 1996 року № 762 та офіційного тлумачення законів України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" і "Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи" (суддя-доповідач Чубар Л.П.).

Питання про відповідність указів Президента України Конституції України може розглядатися у Конституційному Суді України лише за конституційним поданням не менш як сорока п'яти народних депутатів України, Верховного Суду України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Громадяни права на конституційне подання із зазначеного питання не мають, але ставити його вони можуть через Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (стаття 150 Конституції України та стаття 40 Закону України "Про Конституційний Суд України").

У зв'язку з цим громадянин Шваб Д.Я. не може звертатися до Конституційного Суду України з питанням про відповідність указів Президента України Конституції України, оскільки не є суб'єктом права у випадках, передбачених пунктом 1 статті 13 Закону "Про Конституційний Суд України".

Статтею 150 Конституції України і статтею 38 Закону України "Про Конституційний Суд України" встановлено форми звернення до Конституційного Суду України. Конституційне звернення має відповідати вимогам статті 42 Закону України "Про Конституційний Суд України", зокрема у ньому має бути зазначене обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України та законів України. Звернення Шваба Д.Я. надійшли у вигляді листів-скарг і не відповідають цим вимогам.

Підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України відповідно до статті 94 Закону України "Про Конституційний Суд України" є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами чи іншими органами державної влади та якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

Шваб Д.Я. у конституційному зверненні не наводить прикладів неоднозначного застосування зазначених вище законів судами України, іншими органами державної влади, а фактично ставить питання про відшкодування втрат від знецінення його грошових заощаджень в установах Ощадного банку України.

Вирішення питань про компенсацію втрат від знецінення грошових заощаджень Шваба Д.Я. та відшкодування у зв'язку з цим моральної шкоди належить

до компетенції судів загальної юрисдикції. Тому позовна заява Шваба Д.Я. не може розглядатися у Конституційному Суді України (стаття 14 Закону України "Про Конституційний Суд України").

Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі щодо конституційності названих указів Президента України у зв'язку з відсутністю встановленого Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України" права на конституційне звернення щодо офіційного тлумачення вказаних законів України і невідповідністю конституційних звернень вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України".

5 червня 1997 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Кіровоградської міської Ради щодо офіційного тлумачення абзацу першого частини сьомої статті 44 Закону України від 15 грудня 1992 року "Про статус суддів" (суддя-доповідач Скомороха В.Є.).

Приводом для подання до Конституційного Суду України стали рішення Ленінського районного суду м. Кіровограда від 22 листопада 1993 року, 5 серпня 1996 року та інші рішення, якими Кіровоградська міська Рада та її виконавчий комітет зобов'язані надати житло суддям Брайку А.І. та Кореняку В.К. З рішенням у справі Кореняка В.К. погодилася касаційна інстанція Кіровоградського обласного суду.

Як видно з матеріалів подання, необхідність в офіційному тлумаченні названого Закону суб'єктом права на конституційне подання обґрунтовується тим, що при вирішенні у судовому порядку питань про надання суддям житла не враховувалося неспівпадання повноважень і обов'язків органів державної виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, які визначені у розділах VI та XI Конституції України. Примусове вилучення житла для суддів, як стверджується у поданні, ущемлює права міської Ради та її виконавчого комітету щодо розподілу житла, яке є комунальною власністю.

Підставою для розгляду в Конституційному Суді України справи щодо офіційного тлумачення законів України є практична необхідність у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції України та законів України (стаття 93 Закону України "Про Конституційний Суд України").

Між тим, суб'єкт конституційного подання фактично оскаржує обґрунтованість судових рішень у його справах, що набрали законної сили. А це не належить до повноважень Конституційного Суду України (стаття 14 Закону України "Про Конституційний Суд України").

Положення абзацу першого частини сьомої статті 44 Закону України "Про статус суддів" про забезпечення суддів житлом є однією з гарантій незалежності суддів і відповідає конституційній нормі щодо забезпечення державою фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів (стаття 130 Конституції України).

Що ж до питання про неспівпадання визначених Конституцією України обов'язків і повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, то конкретизація цих питань — прерогатива законодавця, яку він здійснює прийняттям відповідних актів. Таким чином, у справі відсутні підстави для відкриття конституційного провадження.

Враховуючи наведене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, пунктами 2, 3 статті 45 та статтями 50, 93 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті кон-

ституційного провадження у справі за конституційним поданням Кіровоградської міської Ради про офіційне тлумачення абзацу першого частини сьомої статті 44 Закону України "Про статус суддів" на підставі статті 45 (пункти 2, 3) Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України" та невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

Конституційний Суд України 17 червня 1997 року розглянув справу за конституційним зверненням громадянина Барабаша Олександра Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень статті 47 Закону України "Про вибори народних депутатів України". Заявник, зокрема, порушує питання, чи можливо оскаржити до Верховного Суду України рішення Центральної виборчої комісії про відмову у задоволенні звернення про визнання виборів недійсними; чи означає зміст частин другої та третьої статті 47 цього Закону встановлення строків перегляду рішень Центральної виборчої комісії у зв'язку з нововиявленими обставинами; чи має право Центральної виборчої комісії відмовити у повторному розгляді звернення у зв'язку з нововиявленими обставинами (суддя-доповідач Вознюк В.Д.).

Із матеріалів конституційного звернення вбачається, що Барабаш О.Л. у травні 1994 року звернувся до Верховного Суду України із скаргою на рішення Центральної виборчої комісії по виборах народних депутатів України від 21 квітня 1994 року, яким йому було відмовлено у визнанні недійсним повторного голосування по П'ятихатському виборчому округу № 104.

Верховний Суд України 16 травня 1994 року виніс ухвалу, якою відмовив Барабашу О.Л. у прийнятті скарги, оскільки вона не підлягала розгляду в судах загальної юрисдикції. Своє рішення Верховний Суд України мотивував тим, що згідно із статтею 47 Закону України "Про вибори народних депутатів України", статтями 243¹⁶ та 243¹⁷ Цивільного процесуального кодексу України до Верховного Суду України можуть бути оскаржені рішення і дії Центральної виборчої комісії тільки про визнання недійсними виборів.

У квітні і травні 1996 року Барабаш О.Л. двічі звертався до Центрвиборчкому із заявою про перегляд рішення від 21 квітня 1994 року та про визнання недійсним повторного голосування по виборах народного депутата України по П'ятихатському виборчому округу № 104, що відбулося 10 квітня 1994 року. Центрвиборчком відмовив Барабашу О.Л. у внесенні на розгляд Центрвиборчкому його звернення за відсутністю підстав.

У червні 1996 року Барабаш О.Л. звернувся до Верховного Суду України із скаргою на відмову Центрвиборчкому в перегляді свого рішення і просив скасувати рішення Центрвиборчкому з цього питання. Верховний Суд України в своїй ухвалі відмовив Барабашу О.Л. у прийнятті скарги, тому що вона не підлягала розгляду в судах загальної юрисдикції.

Барабаш О.Л. двічі оскаржував ухвалу Верховного Суду України в порядку нагляду. На його думку, після набрання чинності новою Конституцією України таке рішення суду не відповідає положенню статті 55 Конституції України щодо права на оскарження в суді будь-яких рішень державної влади.

Голова Верховного Суду України та його заступник відмовили Барабашу О.Л. в опротестуванні ухвали через відсутність підстав з посиланням на главу 30-Г Цивільного процесуального кодексу України, яка передбачає можливість оскарження до суду лише рішень про визнання недійсними виборів.

Відповідно до статті 94 Закону України "Про Конституційний Суд України" підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Консти-

туції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України та законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

Матеріали конституційного звернення свідчать, що Верховний Суд України однозначно застосував положення статті 47 Закону України "Про вибори народних депутатів України" та статей 243¹⁶ і 243¹⁷ Цивільного процесуального кодексу України відповідно до чинної на той час Конституції України.

Більше того, відповідно до Закону України "Про внесення змін і доповнень до Цивільного процесуального кодексу України" від 2 лютого 1994 року Цивільний процесуальний кодекс України доповнено главою 30-Г "Скарги на рішення і дії Центральної виборчої комісії", зокрема статтею 243¹⁶, положення якої однозначно передбачають оскарження до Верховного Суду України рішень Центровиборчкому тільки про визнання недійсними виборів, чим законодавець фактично підтвердив положення статті 47 Закону "Про вибори народних депутатів України" в редакції від 18 листопада 1993 року.

Конституційний Суд України, здійснюючи конституційне судочинство, не може встановлювати та досліджувати фактичні обставини справи у випадках, які належать до компетенції судів загальної юрисдикції або інших органів. Тому, керуючись статтею 150 Конституції України, статтею 45 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Барабаша Олександра Леонідовича про офіційне тлумачення пунктів 2 та 3 статті 47 Закону України "Про вибори народних депутатів України" через відсутність підстав.

17 червня 1997 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Болонової Ганни Іванівни щодо офіційного тлумачення пункту 12 статті 6 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" (суддя-доповідач Мироненко О.М.).

У зверненні до Конституційного Суду України Болонова Г.І. повідомляє, що у 1944 році вона проходила військову службу в 376-му окремому міському батальйоні місцевої протиповітряної оборони міста Сталіно. З метою вступу на службу до цього батальйону вона додала собі один рік, хоча фактично народилась 23 грудня 1927 року.

З доданих до клопотання інших документів, зокрема з копії наказу № 346 від 28 листопада 1944 року по 376-му окремому батальйону місцевої протиповітряної оборони НКВС СРСР за № 348 від 15 листопада 1944 року "Про присвоєння військових звань сержантського складу військовослужбовцям 376-го окремого міського батальйону МПЛО м. Сталіно, які закінчили школу сержантського складу", вбачається, що ефрейтору Болоновій Г.І. було присвоєно звання "молодший сержант". 28 серпня 1945 року вона звільнена з військової служби.

Болонова Г.І. просить визнати за нею статус учасника бойових дій під час Великої Вітчизняної війни. Як свідчать надіслані нею до Конституційного Суду України матеріали, з заявою про встановлення цього факту до відповідних установ та органів, а також до судів загальної юрисдикції вона не зверталась, зробивши висновок про порушення щодо неї зазначеного пункту Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" посадовими особами Донецького облвійськомату.

Фактично у зверненні йдеться не про необхідність офіційного тлумачення закону, а про встановлення факту, що має для Болонової Г.І. юридичне значення. Сама ж норма закону невизначеності не містить.

Кабінет Міністрів України 26 квітня 1996 року прийняв постанову № 458 "Про комісії для розгляду питань, пов'язаних із встановленням статусу учасника війни відповідно до Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту". Комісії в межах своєї компетенції за певних умов можуть розглядати й питання про визнання ветеранів війни учасниками бойових дій. Згідно з пунктом 2 цієї постанови і відповідно до пункту 13 Типового положення про комісії для розгляду питань, пов'язаних із встановленням статусу учасника війни, затвердженого наказом Мінсоцзахисту № 79 від 30 травня 1996 року, Болонова Г.І. може звернутися до відповідної комісії за місцем перебування на пенсійному обліку.

Із змісту пункту 12 статті 6 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" випливає, що визначальне значення має не сам факт зарахування на армійську службу та її проходження у батальйоні місцевої протиповітряної оборони, а: 1) встановлення наявності у січні 1944 року військового призову до лав Радянської Армії осіб неповнолітнього віку у тій місцевості, де мешкала заявниця; 2) належність батальйонів місцевої протиповітряної оборони до підрозділів Радянської Армії; 3) мотиви і обставини зміни заявником у документах року народження.

Тобто у даному випадку потрібне не офіційне тлумачення норми закону, а всебічне і повне дослідження фактичних обставин справи, що входить до компетенції судів загальної юрисдикції (пункт 3 статті 24 та пункт 4 статті 254 Цивільного процесуального кодексу України) і не підвідомче Конституційному Суду України.

Оскільки Болонова Г.І. не зверталась з приводу своєї справи до судів загальної юрисдикції та інших органів державної влади, це позбавляє можливість дійти висновку щодо наявності або відсутності неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, як це передбачено статтею 94 Закону України "Про Конституційний Суд України".

Керуючись статтею 150 Конституції України, статтями 45, 49 та 94 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті провадження у справі за конституційним зверненням Болонової Ганни Іванівни щодо офіційного тлумачення пункту 12 статті 6 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" в редакції від 22 грудня 1995 р. на підставі пункту 3 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

17 червня 1997 року Конституційний Суд України розглянув конституційне звернення Туряниці Івана Миколайовича та Годьмаша Петра Васильовича щодо офіційного тлумачення Указу Президії Верховної Ради УРСР "Про утворення Закарпатської області в складі Української РСР" від 22 січня 1946 року (суддя-доповідач Вознюк В.Д.).

У своєму зверненні заявники виклали ряд історичних фактів, які, на їх погляд, слугували основними передумовами для виникнення проблеми. Зокрема, наголошується на положеннях Сен-Жерменського та Тріанонського мирних договорів щодо визначення "автономної території Русинів" — відомих нормативних актів, прийнятих у період існування Підкарпатської Русі 1933—1939 років.

Суть свого клопотання у зверненні автори аргументують:

а) фактом, що після визволення Чехословаччини Червоною Армією Підкарпатська Русь (Закарпатська Україна) нібито зберігала на той час статус суверенної

держави, вищий орган якої, Народна Рада, був наділений усією повнотою владних повноважень;

б) висновками про те, що згідно з міжнародним договором від 29 червня 1945 року між СРСР та Чехословаччиною "Про Закарпатську Україну" останню було включено до складу УРСР як "сусідню суверенну державу";

в) безпідставною ліквідацією Указом Президії Верховної Ради УРСР "Про утворення Закарпатської області в складі Української РСР" статусу нібито суверенної Закарпатської України, оскільки Верховна Рада УРСР згідно з конституційними нормами, які діяли на той час, не мала права втручатись у вирішення питань адміністративно-територіального поділу автономної республіки чи автономної області.

Конституція УРСР 1937 року, яка була чинною на той час, встановлювала процедуру щодо утворення нових областей у складі УРСР відповідно до пункту "в" статті 19. Згідно з вимогами зазначеної статті УРСР мала подати спочатку на затвердження Верховної Ради СРСР подання. Після цього Верховна Рада СРСР або її Президія приймали відповідний Указ. Такий Указ "Про утворення Закарпатської області в складі Української РСР" на підставі подання Президії Верховної Ради УРСР було прийнято 22 січня 1946 року Президією Верховної Ради СРСР. Звідси випливає, що правовий статус Закарпатської області було визначено навіть не Указом Президії Верховної Ради УРСР, легітимність якого оспороюють автори звернення, а відповідним Указом союзного органу.

Із матеріалів конституційного звернення випливає, що автори конституційного звернення не порушують питання про офіційне тлумачення норми Указу Президії Верховної Ради УРСР "Про утворення Закарпатської області в складі Української РСР" від 22 січня 1946 року, а клопочуть про визнання його неконституційним.

Щодо визнання конституційності чи неконституційності названого Указу, то статтею 150 Конституції України та статтею 40 Закону України "Про Конституційний Суд України" передбачено, хто має право на таке конституційне подання. А громадяни України відповідно до статті 43 Закону України "Про Конституційний Суд України" можуть виступати тільки суб'єктами права на конституційне звернення з питань офіційного тлумачення Конституції України та законів України.

Відповідно до статті 94 Закону України "Про Конституційний Суд України" підставою для конституційного звернення у справах, передбачених пунктом 4 статті 13 названого Закону, є наявність неоднозначного застосування норм Конституції України або законів України судами чи іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

Із матеріалів даного конституційного звернення такого неоднозначного застосування норм відповідного Указу Президії Верховної Ради УРСР, який пізніше набрав сили закону, не вбачається.

Керуючись статтею 150 Конституції України, а також пунктом 2 статті 45 та статтею 50 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Турияниці Івана Миколайовича та Годьмаша Петра Васильовича щодо офіційного тлумачення Указу Президії Верховної Ради УРСР "Про утворення Закарпатської області в складі Української РСР" через невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Законом України "Про Конституційний Суд України".

17 червня 1997 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням

Власова Петра Володимировича щодо офіційного тлумачення статті 440¹ Цивільного кодексу України (суддя-доповідач Савенко М.Д.).

У зверненні до Конституційного Суду України Власов П.В. порушує питання про офіційне тлумачення статті 440¹ Цивільного кодексу України щодо дії цієї норми в часі.

Підставою для звернення стала відмова районного суду у задоволенні його вимог про відшкодування моральної шкоди за невиконання зобов'язання, яке виникло до набрання чинності зазначеною статтею, з посиланням на те, що ця норма закону не має зворотної сили. Власов П.В. зазначає, що, на відміну від даного судом тлумачення цього Закону, в Постанові Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 року "Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди" роз'яснюється, що моральна шкода підлягає відшкодуванню, якщо неправомірні дії (бездіяльність) відповідача почалися до набрання законної сили актом, яким встановлено відповідальність за такі дії, і тривають після набрання цим актом чинності.

Вважаючи, що суди неоднозначно застосовують цю статтю, Власов П.В. просить дати офіційне тлумачення її в часі.

З матеріалів звернення вбачається, що в 1988 році між Власовим П.В. і трестом "Сумхіммашбуд" було укладено трудовий договір, за умовами якого Власов П.В. повинен відпрацювати на будівництві три роки, після чого трест надає йому жиле приміщення.

Умови договору в установленний строк трест не виконав, у зв'язку з чим Власов П.В. подав заяву з вимогою про відшкодування моральної шкоди.

Одним з принципів сучасного права щодо дії норми в часі є недопустимість зворотної дії законів та інших нормативно-правових актів, що встановлюють відповідальність, тобто вони не можуть застосовуватися до правовідносин, які виникли до набрання цими актами чинності.

Стаття 440¹ Цивільного кодексу України введена в дію Законом України "Про внесення змін і доповнень до положень законодавчих актів України, що стосуються захисту честі, гідності ділової репутації громадян і організацій" від 6 травня 1993 року. Вона встановлює відповідальність за моральну шкоду, і зворотної сили їй не надано.

Відповідно до вимог статті 94 Закону України "Про Конституційний Суд України" підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного їх застосування судами України, іншими органами державної влади, якщо це може призвести або призвело до порушення конституційних прав і свобод суб'єкта права на конституційне звернення.

Однак в матеріалах конституційного звернення достатніх даних про неоднозначне застосування статті 440¹ Цивільного кодексу України і порушення конституційних прав і свобод Власова П.В. немає. Тлумачення ж постанов Пленуму Верховного Суду України не належить до повноважень Конституційного Суду України.

Враховуючи наведене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 45, 50 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Власова Петра Володимировича щодо офіційного тлумачення статті 440¹ Цивільного кодексу України за відсутністю підстав.

17 червня 1997 року Конституційний Суд України розглянув конституційне звернення громадянина Барабаша Олександра Леонідовича щодо офіційного

тлумачення положень частини першої статті 18 та частини п'ятої статті 35 Закону України "Про вибори народних депутатів України", а саме — щодо оскарження рішень і дій виборчих комісій та обмежень у проведенні передвиборчої агітації (суддя-доповідач Вознюк В.Д.).

У своєму зверненні заявник зазначає, що суди загальної юрисдикції неоднозначно застосовують на практиці норми зазначеного вище Закону. Таке твердження він аргументує, зокрема, тим, що під час виборчої кампанії окружна виборча комісія надіслала лист на адресу Центральної виборчої комісії з проханням дати оцінку його діям як кандидата в народні депутати, які, на думку окружної комісії, порушували порядок ведення передвиборчої агітації.

Із матеріалів справи вбачається, що Барабаш О.Л. подав до П'ятихатського районного суду позов про захист своєї честі і гідності. В позові було відмовлено на підставі неналежного відповідача як сторони цивільного процесу. Своєю ухвалою від 25 грудня 1995 року судова колегія в цивільних справах Дніпропетровського обласного суду скасувала рішення районного суду з причин непідвідомчості даної справи розгляду в судах загальної юрисдикції. Таку саму позицію зайняли під час розгляду скарги в порядку нагляду обласний суд і Верховний Суд України.

Згідно з частиною першою статті 18 та частиною п'ятою статті 35 Закону України "Про вибори народних депутатів України" спори, які виникають з питань передвиборчої агітації, не підлягають розгляду в судах загальної юрисдикції, а вирішуються окружною, в необхідних випадках — Центральною виборчою комісією, що і відповідало положенням чинної на той час Конституції України.

Необхідно також вказати, що зазначені суди приймали свої рішення, керуючись постановою Пленуму Верховного суду України від 28 вересня 1990 року № 7 "Про застосування судами законодавства, що регулює захист честі, гідності та ділової репутації громадян та організацій". Згідно з пунктом 4 цієї постанови суди не можуть розглядати позови про спростування відомостей, викладених в офіційних документах, для оскарження яких законом встановлений інший порядок.

Неоднозначності в застосуванні норм частини першої статті 18 та частини п'ятої статті 35 Закону України "Про вибори народних депутатів України" не вбачається. Неоднозначність застосування норм мала б місце тоді, коли б суди України, посилаючись на зазначені вище норми, по-різному їх застосовували. Підставою для такої неоднозначності, як це вважає Барабаш О.Л., не може слугувати і рішення П'ятихатського районного суду, оскільки таке рішення було скасовано Дніпропетровським обласним судом з дотриманням усіх процесуальних вимог і залишено Верховним Судом України без зміни.

Керуючись статтею 150 Конституції України, пунктом 2 статті 45 та статтею 50 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Барабаша Олександра Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 18 та частини п'ятої статті 35 Закону України "Про вибори народних депутатів України" за відсутністю підстав.

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТРОЛЬ: ПИТАННЯ РОЗГЛЯДУ СПРАВ, ХАРАКТЕРУ ТА ЗМІСТУ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

В. Скомороха,
суддя Конституційного Суду України,
заслужений юрист України,

І. Пшеничний,
ад'юнкт Національної академії
внутрішніх справ України

Головною метою конституційної юстиції було і залишається забезпечення верховенства Конституції як основи національної правової системи, захист конституційних прав і свобод людини і громадянина, дотримання принципу поділу влади.

Саме для цього і створено Конституційний Суд України. Юридичний характер його рішень визначається обсягом повноважень цього органу. У даній статті не ставиться завдання визначити характеристики різних класифікацій рішень Суду, а лише порушується низка важливих теоретичних і практичних проблем, що існують у цій галузі.

Як відомо, стаття 147 Конституції України ставить перед Конституційним Судом завдання — гарантувати верховенство Конституції як Основного Закону держави.

Лише Конституційний Суд України може давати висновок щодо відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України законопроекту про внесення змін до Конституції України. Тільки він може визнати такими, що не відповідають Конституції України, закони та інші правові акти Верховної Ради України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України, правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим, давати тлумачення Конституції та законів України, яке є офіційним та обов'язковим. Відповідно до частини другої статті 104 Конституції України приведення до присяги Президента України здійснює Голова Конституційного Суду України.

Конституційний Суд України у зазначених та інших випадках, передбачених статтями 85 (пункт 28), 111 (частина шоста), 151 (частина перша) Конституції України, установлює особливі факти, які мають преюдиціальне значення, в тому числі й для законодавчого органу держави.

Орган конституційної юрисдикції встановлює факт відповідності або невідповідності будь-якого закону Конституції, і хоча це — явище суто правового по-

рядку, в певному сенсі воно може розглядатися як особливий факт, який має преюдиціальне значення. Не випадково стаття 74 Закону України “Про Конституційний Суд України” передбачає право Суду вказати на преюдиціальність свого рішення при розгляді судами загальної юрисдикції позовів у зв’язку з правовідносинами, що виникли внаслідок дії неконституційного акта.

Таким чином, Конституційному Суду України відведено особливу роль у забезпеченні верховенства Конституції України, збереженні конституційного ладу держави, конституційних прав та свобод людини і громадянина.

Відзначимо також, що Конституційний Суд України — єдиний судовий орган, повноваження якого найповніше викладено у Конституції України. Проте наведене в жодному разі не впливає на визначення Конституційного Суду України як судового органу конституційного контролю, котрий здійснює судову владу шляхом конституційного судочинства.

У статті 126 Конституції України суддів Конституційного Суду України названо поряд з іншими суддями загальних судів держави. На них, як і на суддів загальних судів, поширюються гарантії незалежності та недоторканності, підстави щодо звільнення з посади та вимоги щодо несумісності.

Згідно з частиною третьою статті 124 Конституції України конституційне судочинство — форма діяльності Конституційного Суду України. Закріплені у статті 129 Конституції України основні засади судочинства, в тому числі рівність сторін, свобода у наданні ними суду своїх доказів та у доведенні їх переконливості, обов’язкові й для Конституційного Суду України.

Конституційний Суд України, як й інші суди, бере участь, у межах своїх повноважень, у захисті конституційних прав і свобод людини і громадянина, гарантованому статтею 55 Конституції України, його діяльність заснована на процесуальних нормах: вирішуючи справи, він застосовує норми матеріального права. Якщо в цілому захист Конституції України може здійснюватися й іншими державними органами, то забезпечення гарантування верховенства Конституції як Основного Закону держави — виключне повноваження Конституційного Суду України.

Відповідно до частини другої статті 1 Закону України “Про статус суддів” судді є “посадовими особами державної влади, які в конституційному порядку наділені повноваженнями здійснювати правосуддя і виконувати свої обов’язки на професійній основі в Конституційному Суді України, Верховному Суді України, Верховному Суді Автономної Республіки Крим, обласних, Київському і Севастопольському міських, районних (міських), міжрайонних (окружних) військових, арбітражних судах”¹.

У цьому зв’язку не виникає сумнівів щодо того, що Конституційний Суд України є судовим органом, який здійснює правосуддя, а відтак, законодавство, яке регламентує конституційне судочинство, має містити основні процесуальні норми, необхідні для діяльності будь-якого суду, зокрема щодо розгляду справ та змісту рішень.

¹ Див.: Законодавство України, що регулює діяльність судів та визначає статус суддів України / Упоряд. В. Джуль, Г. Куц. — К., 1996. — С. 61.

На жаль, у чинному Законі України "Про Конституційний Суд України" відсутні поняття сторони у процесі та визначення прав учасників процесу: знайомитися з матеріалами справи, брати участь у їх дослідженні, ставити запитання свідкам, експертам, спеціалістам, заявляти клопотання, в тому числі про відвід судді, давати усні та письмові пояснення, ознайомлюватися з протоколом, подавати щодо нього зауваження тощо.

Обійдено увагою в Законі такий важливий інститут судової діяльності, як докази. Між тим проблема доказів для будь-якої форми судочинства є ключовою, оскільки завдяки повному, всебічному та неупередженому дослідженню доказів забезпечується повнота і об'єктивність розгляду справи та прийняття законного і обгрунтованого рішення.

Суди загальної юрисдикції мають у своєму розпорядженні цілу систему норм про докази, оперуючи якими, вони здійснюють цивільне, кримінальне чи адміністративне судочинство.

На відміну від Цивільного процесуального, Кримінально-процесуального кодексів і Кодексу про адміністративні правопорушення, у Законі про Конституційний Суд України немає деяких необхідних у судочинстві норм. Наприклад, у ньому відсутні статті, які визначали б поняття доказів, предмета доказування, відносності, допустимості та оцінки доказів тощо. Відсутній навіть термін "докази", хоча процесуальні джерела їх одержання у статті 54 Закону зазначено. Це: документи, матеріали та інші відомості, що стосуються справи, які можуть бути витребувані від Верховної Ради України, Президента України, Прем'єр-міністра України, Генерального прокурора України, суддів, органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, підприємств, установ, організацій усіх форм власності, політичних партій та інших об'єднань громадян, окремих громадян, пояснення посадових осіб, свідків, експертів, представників за законом та уповноважених за дорученням.

Із наведеного видно, що в конституційному судочинстві доказам приділено значну увагу: їх має бути стільки, скільки необхідно для забезпечення об'єктивного і повного розгляду справи. На важливість значення доказів для конституційного провадження прямо посилається § 50 Регламенту Конституційного Суду України, де зазначено, що Суд може поновити розгляд справи, якщо визнає за необхідне з'ясувати додаткові обставини, які мають істотне значення для вирішення справи, або дослідити нові докази. Стаття 90 Закону, що стосується провадження у справах про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту, також містить перелік документів та матеріалів, які додаються до конституційного подання Верховної Ради України.

Зауважимо, що у статті 54 Закону України "Про Конституційний Суд України" йдеться майже про ті самі докази (без вживання цього слова), які визначено у главі 4 Цивільного процесуального кодексу України, присвяченій доказам. Зокрема, у статті 27 ЦПК України як докази наведено: пояснення сторін і третіх осіб, показання свідків, письмові докази, речові докази, висновки експертів.

Отже, у зазначеній статті Закону є положення, які можна віднести до норм доказового права, хоча вони належно й не оформлені.

Системний аналіз норм законів інших Конституційних Судів держав, що виникли після розпаду СРСР, дає підстави для висновку, що при їх прийнятті не малося на увазі відмовитися від використання доказів у конституційному судочинстві як засобу встановлення обгрунтованості звернень чи заяв і прийняття рішень щодо конституційності. Так, стаття 47 Закону Азербайджанської Республіки "Про Конституційний Суд Азербайджанської Республіки" від 21 жовтня 1997 року як докази називає показання свідків та експертів, матеріали і документи¹.

Стаття 56 Кодексу конституційної юрисдикції Республіки Молдова від 16 червня 1995 року передбачає можливість поновлення розгляду справи у випадку, якщо після заключного виступу сторін чи наради суддів у нарадчій кімнаті Конституційний Суд визнає за необхідне розглянути нові докази або обставини, які мають істотне значення для вирішення справи².

У статті 31 Закону Латвійської Республіки "Про Конституційний Суд" від 14 червня 1996 року, яка присвячена змісту рішення Конституційного Суду, зазначено, що в рішенні мають указуватися "аргументи і докази, які обгрунтовують висновки Конституційного Суду"³.

Таким чином, питання щодо доказів у конституційному судочинстві повинно знайти своє відображення у Законі "Про Конституційний Суд України", оскільки рішення Суду має спиратися на міцну правову базу.

Це стосується також і предмета доказування. У цивільному процесі ним є обставини, на які посилається сторона як на підставу своїх вимог чи заперечень (стаття 30 ЦПК України). У кримінальному процесі — це насамперед подія злочину, винність підсудного у його вчиненні, обставини, які впливають на ступінь відповідальності підсудного, відшкодування збитків, заподіяних потерпілому, тощо (стаття 324 КПК України).

У процесі конституційного судочинства здійснення правосуддя дістає вияв у застосуванні норм Конституції до законів чи інших правових актів, конституційність яких оспорується (стаття 150 Конституції України). Предметом доказування тут є предмет розгляду, наприклад, неконституційність закону чи його окремої частини, чинний міжнародний договір України або той міжнародний договір, що вноситься до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість тощо. Відомо, що Конституційний Суд України визнає неконституційними закони та інші правові акти, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності, а також при перевищенні конституційних повноважень при їх прийнятті (стаття 152 Конституції України, стаття 15 Закону).

¹ Див.: Конституционное правосудие в странах СНГ и Балтии / Ответственный редактор А.М. Митюков — М., 1998. — С. 167.

² Див.: Там же. — С. 466.

³ Див.: Там же. — С. 717.

Вихід за межі предмета розгляду можливий лише у випадках, передбачених частиною третьою статті 61 та частиною другою статті 95 Закону, які надають Суду право визнати неконституційними інші правові акти (їх окремі положення), крім тих, щодо яких відкрито провадження у справі і які впливають на прийняття рішення чи давання висновку у справі, а також у разі, якщо при тлумаченні закону (його окремих положень) буде встановлено наявність ознак його невідповідності Конституції України.

При витребуванні необхідних документів, матеріалів, інформації та дослідженні їх Колегією суддів чи Судом у Конституційному Суді, як і в інших судах, обов'язково має братися до уваги положення про відносність доказів. Якщо Суд буде досліджувати матеріали, які не належать до справи, це не буде сприяти прийняттю правильного рішення. В конституційному судочинстві реалізується також принцип допустимості доказів, який означає, що Суд може досліджувати, а в основу рішення покласти лише ті дані і матеріали, які допускаються законом.

На жаль, згаданий Закон не вирішує ні питань підстав та процедури допиту свідків чи експертів, ні те, в якості кого мають допитуватися посадові особи (частина третя статті 54 Закону) і чи мають відношення пояснення останніх до доказів у справі.

Актуальним є питання про тягар доказування в конституційному судочинстві та щодо надання доказів. У Цивільному процесуальному кодексі України (стаття 30) і Арбітражному процесуальному кодексі України (стаття 33) це питання вирішено однозначно: "Кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень". При цьому докази подаються сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі. У передбачених законом випадках суд сприяє у витребуванні доказів або ж робить це за власною ініціативою.

У кримінальному процесі діє закріплена у статті 62 Конституції України презумпція невинуватості, згідно з якою ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину, а доведення вини лежить на обвинувачеві.

У конституційному судочинстві України заявник має обґрунтувати свої вимоги, а орган, який видав оспорюваний акт, — надати необхідні документи, матеріали та інші відомості, що стосуються справи, на вимогу судді чи Суду. Основний тягар збирання матеріалів лягає на суддю-доповідача, який діє на підставі статті 19 Закону. Збирати додаткові матеріали, призначати експертизу тощо можуть Колегія суддів та Конституційний Суд у процесі провадження у справі.

Зважаючи на рівність сторін, бажано передбачити в Законі принцип змагальності, що дасть можливість покласти на обидві сторони обов'язок наводити аргументи та контраргументи, а Суду — перевіряти їх обґрунтованість з використанням інших доказів.

На відміну від Цивільного процесуального кодексу України (стаття 203), який вимагає наведення у мотивувальній частині рішення доказів, на яких ґрунтуються висновки суду, доводів, за якими суд відхиляє ті чи інші докази тощо, стаття 65 чинного Закону "Про Конституційний Суд України" передбачає лише необхідність мотивувальної частини рішення. У зв'язку з цим хотілося б посла-

тися на відображення проблеми доказів у рішеннях конституційних судів деяких зарубіжних держав.

Наприклад, стаття 56 Закону Литовської Республіки “Про Конституційний Суд” від 3 лютого 1993 року передбачає наведення аргументів і доказів, на підставі яких Конституційним Судом прийнято рішення, а при необхідності — аргументів, які спростовують інші думки¹.

У статті 74 Закону “Про Конституційний Суд Російської Федерації” передбачено, що рішення має ґрунтуватися на матеріалах, досліджених Судом². Очевидно, що термін “матеріали” вжито як узагальнюючий щодо всіх доказів. Виходячи з важливості судового рішення бажано передбачити в чинному Законі вимоги до рішення щодо його ґрунтування на досліджених доказах, як це має місце у наведених нормативних актах.

Крім того, потребує законодавчого врегулювання зміст процесуальних ухвал про відкриття провадження та відмову у відкритті провадження у справі, зміст та структура рішень і висновків Конституційного Суду України (вступна, описова, мотивувальна і резолютивна частини).

Вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що згаданий Закон (частина перша статті 73) зобов’язує Суд приймати рішення щодо конституційності актів, тобто Суд має дати відповідь з предмета звернення як про неконституційність актів, зазначених у пункті 1 статті 13 Закону, так і про конституційність як у цілому, так і окремих його частин.

Це впливає з вимог пункту 6 статті 65 Закону щодо необхідності наведення у рішенні положень Конституції України, якими Суд керувався при прийнятті рішення. Зрештою саме резолютивна частина рішення має дати вичерпну відповідь на запитання суб’єкта подання — чи визнаються закони та інші правові акти неконституційними повністю, чи в окремій частині, як того вимагає стаття 152 Конституції України.

Таке викладення резолютивної частини рішення Суду зумовлено тим, що його рішення у конкретній справі стає джерелом права для парламенту та інших суб’єктів правотворчості й поза межами цієї справи.

Ознайомлення з практикою прийняття рішень іншими конституційними судами, зокрема Російської Федерації, свідчить саме про такий виклад резолютивної частини рішення щодо конституційності чи неконституційності нормативного акта.

Наприклад, у справі про перевірку конституційності абзацу другою частини сьомої статті 19 Закону РФСР від 18 квітня 1991 року “Про міліцію” Суд визнав положення абзацу другою частини сьомої статті 19 Закону “Про міліцію” стосовно допуску звільнення за вислугою строку служби, яка дає право на пенсію, з ініціативи працівника міліції або за його згодою таким, що відповідає Конституції Російської Федерації. Відносно ж положення наведеного абзацу

¹ Див.: Конституционное правосудие в странах СНГ и Балтии / Ответственный редактор А.М. Митюков. — М., 1998. — С. 756.

² Див.: Федеральный конституционный закон “О Конституционном Суде Российской Федерации”. — М., 1994. — С. 42.

другого частини сьомої статті 19 згаданого Закону, яке визнається правозастосовувачем як таке, що допускає звільнення за вислугою строку служби і дає право на пенсію, але за ініціативою відповідного керівника органу внутрішніх справ, без згоди співробітника і без обґрунтування причин, які підтверджують неможливість подальшого проходження служби, котрі можуть бути перевірені судом, то його визнано таким, що не відповідає статтям 19 та 46 Конституції Російської Федерації¹.

В іншій справі — про перевірку конституційності окремих нормативних актів уряду міста Москви і Глави адміністрації Московської області, Державної Думи Ставропольського краю, норм Закону Воронежської області і міста Воронежа, які регламентують порядок реєстрації громадян, що прибувають на постійне проживання до названих регіонів, та ряд інших питань, Конституційний Суд Російської Федерації визнав конституційним право Московської міської Думи встановлювати податки і збори з осіб, які прибувають на проживання, та визнав такими, що не відповідають Конституції Російської Федерації положення окремих нормативних актів щодо осіб, які прибувають на проживання до Москви на жилу площу, що належить їм на праві власності; щодо осіб, які прибувають на постійне проживання до Ставропольського краю, тощо; закрит провадження у справі щодо окремих нормативних актів, які втратили чинність і не відтворюються в інших актах, а також у зв'язку з невідомістю Суду питання конституційності Положення про дольову участь підприємств, організацій, приватних фірм і фізичних осіб у будівництві житла у Воронежі тощо².

Отже, виходячи з того, що рішенням Конституційного Суду є втілений у встановлену законом форму правовий акт, яким Суд, у межах своїх повноважень, виражає свою волю шляхом констатації юридично значущих фактів і викладення державно-владного веління, в резолютивній частині рішення Суду мають викладатися не лише висновки щодо неконституційності правових актів, а й щодо конституційності їх певних положень.

Актуальним є питання про дієвість рішень Суду. Ця проблема заслуговує спеціального дослідження. Нерозкриття в Законі поняття "офіційне тлумачення" та його юридичної сили викликає неоднозначне їх розуміння як окремими політиками, так і юристами України³. Висловлюються думки, що "імперативні правовідносини після прийняття рішення Конституційним Судом виникають тільки згідно зі статтею 70 Закону "Про Конституційний Суд України". Теоретичною основою для цього вважається та обставина, що "...рішення Конституційного Суду про тлумачення Конституції України не мають наслідком втрату чинності будь-яких актів або їх окремих положень, як це відбувається після рішень про неконституційність нормативно-правових актів чи невідповідність

¹ Див.: Конституционный Суд Российской Федерации. Постановления. Определения 1992–1996 гг. Составитель и ответственный редактор Т.Г. Моршаква. — М., 1997. — С. 343–348.

² Див.: Там же. — С. 418–434.

³ Див.: Марчук Є.К., Селіванов А.О. Мета правосуддя і права людини // Голос України. — 1998. — 15 грудня.

чинних правових актів конституційним принципам і нормам стосовно прав та свобод людини і громадянина”.

На нашу думку, таке бачення офіційного тлумачення Конституції України та законів України Конституційним Судом України є небездоганим як з точки зору політичної, так і юридичної, оскільки автори не проводять різниці між тлумаченням як юридичним актом і тлумаченням як процесуальною формою діяльності.

Насамперед юридичну силу рішення (висновку) визначає не стаття 70 згаданого Закону, а стаття 150 Конституції України та стаття 69 Закону. Так, Конституція України виділила офіційне тлумачення Конституції України та законів України як самостійне повноваження органу конституційної юстиції, яке реалізується ним шляхом прийняття рішення в межах самостійної процедури (не у зв'язку з розглядом будь-якої конкретної справи) за зверненням суб'єктів, визначених у Конституції України та Законі. Таке тлумачення є нормативним і загальнообов'язковим: “З питань, передбачених цією статтею, Конституційний Суд України ухвалює рішення, які є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені” (стаття 150 Конституції України). Відповідно до статті 69 Закону “рішення і висновки Конституційного Суду України рівною мірою є обов'язковими до виконання”. Особливість процедури розгляду цієї категорії справ полягає у визначеному колі суб'єктів та підставах для конституційного звернення і подання (статті 41, 43, 93, 94 Закону). Наведене розуміння “офіційного тлумачення” відповідає світовій практиці органів конституційного контролю. Зокрема, згідно із статтею 106 Закону “Про Конституційний Суд Російської Федерації” його тлумачення Конституції Російської Федерації є “офіційним і обов'язковим для всіх представницьких, виконавчих і судових органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових осіб, громадян та їх об'єднань”¹. Відповідно до статті 149 Конституції Республіки Болгарія Конституційний Суд “дає обов'язкове тлумачення Конституції”². Стаття 4 Конституції Республіки Казахстан визнає “діючим правом” поряд з іншими нормами — “нормативні постанови Конституційної Ради”³.

Законом України “Про Конституційний Суд України” передбачено, що підставою для конституційного подання щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є практична необхідність у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації їх положень (стаття 93), а для конституційного звернення — наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо це може призвести або призвело до порушення конституційних прав і свобод (стаття 94).

¹ Див.: Федеральный Конституционный Закон “О Конституционном Суде Российской Федерации”. — М., 1994. — С. 56.

² Див.: Конституції нових держав Європи та Азії / Упорядник С.П. Головатий — К., 1996. — С. 151.

³ Див.: Конституционное правосудие в странах СНГ и Балтии / Отв. редактор М.А. Митюков. — М., 1998. — С. 367.

Зіставлення положень статей 93 і 94 Закону свідчить про те, що процедура абстрактного тлумачення Судом Конституції України та законів України може бути в окремих випадках обумовлена їх застосуванням судами та іншими органами державної влади у конкретних справах. Таким чином, на нашу думку, некоректним є твердження авторів про те, "що імперативні правовідносини після прийняття рішення Конституційним Судом виникають тільки згідно зі статтею 70 Закону". Вона, як відомо, визначає порядок виконання рішень і висновків Конституційного Суду України: "Копії рішень і висновків... надсилаються наступного робочого дня... суб'єкту права на конституційне подання чи конституційне звернення, з ініціативи якого розглядалася справа, до Міністерства юстиції України, а також до органу влади, що прийняв акт, який був предметом розгляду".

Отже, ні Конституція України, ні Закон не роблять різниці щодо загальнообов'язковості рішень Суду (або — навпаки) залежно від акта офіційного тлумачення чи визнання нормативних актів неконституційними. Більше того, норма про направлення копії рішення і висновків до Міністерства юстиції України, яке на підставі пунктів 9, 11 Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого Указом Президента України № 1396 від 30 грудня 1997 року, та Постанови Кабінету Міністрів України № 1504 від 11 грудня 1996 року здійснює державну реєстрацію нормативних актів та веде Єдиний державний реєстр нормативних актів, надає інформацію з бази даних цього Реєстру, лише підтверджує нормативність актів тлумачення Суду. Відповідно до пункту 7 Тимчасового положення про порядок ведення Єдиного державного реєстру нормативних актів, створення фонду і підтримання у контрольному стані нормативних актів та про порядок і умови користування даними цього Реєстру, до Державного реєстру включаються повні офіційні тексти рішень і висновків Конституційного Суду України. Не містить будь-яких винятків з цього положення і Указ Президента України № 1207 від 13 грудня 1996 року "Про опублікування актів законодавства України в інформаційному бюлетені "Офіційний вісник України". Відповідно до статті 1 цього Указу в інформаційному бюлетені публікуються: закони України, укази і розпорядження Президента України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, що мають нормативний характер, акти Конституційного Суду України тощо.

Таким чином, рішення Суду згідно з Указом Президента України в ієрархії актів чинного права зазначено поряд із законами, указами, розпорядженнями Президента України та актами Кабінету Міністрів України. Після офіційного оприлюднення та включення рішення Конституційного Суду України про офіційне тлумачення Конституції України та законів України до Єдиного державного реєстру офіційне тлумачення стає невід'ємною частиною інтерпретованих положень Конституції України та законів України. Будь-який правозастосувач, а не лише сторони, що брали участь у справі, повинен керуватися тим розумінням положень Конституції України та законів України, які містяться у рішенні Конституційного Суду України.

Скажімо, у справі про профспілку, яка діє на підприємстві, Конституційний Суд України зазначив, що "поняттям "професійна спілка, що діє на підприємстві,

в установі, організації”, яке вживається в абзаці шостому частини першої статті 43 Кодексу законів про працю України, охоплюється будь-яка професійна спілка (профспілкова організація), яка відповідно до Конституції та законів України утворена на підприємстві, в установі, організації на основі вільного вибору її членів з метою захисту їх трудових і соціально-економічних прав та інтересів, незалежно від того, чи є така професійна спілка стороною колективного договору, угоди”. Хіба може стосуватися це рішення лише Вільної профспілки працівників метрополітенів України, яка звернулася до Суду? Або інший приклад. У справі про тлумачення терміну “законодавство” Суд ухвалив рішення про те, що ним охоплюються закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України. Це рішення має враховувати кожен, хто з’ясовуватиме термін “законодавство”, що міститься у частині третій статті 21 Кодексу законів про працю України, яким визначається сфера застосування контракту як особливої форми трудового договору.

Некоректним є також твердження авторів про те, що “певною мірою, судячи з окремих рішень, Конституційний Суд своєрідно продовжує “справу законодавця”, оскільки дає ознаки принцип *stare decisis* — судові рішення як джерела права”.

По-перше, латинський юридичний термін *stare decisis* означає — “стояти на вирішеному”; формулу функціонування і розвитку права на основі судових прецедентів¹. По-друге, Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади в Україні має повноваження приймати закони, а не створювати прецеденти. Отже, Суд, не маючи права заповнювати своїми рішеннями прогалини в законодавстві, не може розвивати право на основі судового прецеденту, тим більше, продовжуючи “справу законодавця”. Визнання судового прецеденту джерелом конституційного права означає, що судові органи здійснюють не лише юрисдикційну функцію (розв’язання конфліктів на основі права), але й правотворчу.

Створення Конституційним Судом України судового прецеденту є неможливим виходячи з поняття прецеденту як “рішення суду у конкретній справі, яке визнається обов’язковим під час розгляду в майбутньому аналогічних справ”².

Судовий прецедент є основною ознакою американської (англосаксонської) судової системи, якій історично притаманне загальне право, визнання правотворчої ролі суду і судового прецеденту як джерела права, вироблення процесуальних форм судового переслідування насамперед судовою практикою, а не законодавчим установленням тощо.

Судова система України належить до континентальної моделі, яка ґрунтується на розвинутій законодавчій базі, формально не визнає судовий прецедент як джере-

¹ Див.: Латинская юридическая фразеология / Составитель Б.С. Никифоров — М., 1979. — С. 245.

² Див.: Рыжов В.А. Конституционное право как отрасль права // Конституционное (государственное) право зарубежных стран / Отв. редактор Б.А. Страшун — М., 1996. — С. 18.

ло права і т. ін. Створення Конституційним Судом України норми права є неможливим згідно з вимогами статті 6 Конституції України стосовно поділу влади.

На відміну від судів окремих країн континентальної системи, наділених правом заповнення прогалин у законодавчому регулюванні суспільних відносин (з метою уникнення відмови у правосудді), що означає надання судам певних правотворчих функцій, навіть якщо відповідні судові рішення не стають обов'язковими судовими прецедентами¹, Конституційний Суд України такого повноваження не має (стаття 150 Конституції України).

Щодо рішення Конституційного Суду України, яким дано офіційне тлумачення закону, то воно є обов'язковим для всіх випадків застосування цього закону. Мова йде не про аналогічну ситуацію і не про фактичний бік справи, а про правовий зміст закону, який підлягає застосуванню.

В країнах з континентальною системою права будь-яке рішення суду, в тому числі й те, в якому під час розгляду конкретної справи дається тлумачення конституційної норми, є загальнообов'язковим².

Хотілося б привернути увагу до однієї з надзвичайно важливих проблем, поєднаних з юридичною значущістю актів Суду, — виконання його рішень. Досить нагадати рішення у справі щодо несумісності депутатського мандата або у справі щодо статусу депутатів рад стосовно неможливості поєднання посади керівника місцевого органу виконавчої влади з посадою сільського, селищного, міського голови, секретаря сільської, селищної, міської ради, голови та його заступника у відповідній раді, а також з іншою роботою на постійній основі в радах, їх виконавчих органах та апараті, — рішення, які не виконуються навіть у столиці. Втім, це тема окремої розмови.

Щодо питання про небезпеку перетворення Конституційного Суду України на суб'єкт політичних відносин, то з цього приводу варто нагадати відомі слова про судову владу А. Гамільтона, викладені на сторінках "Федераліста": "Судді, зважаючи на природу їх функцій, завжди становитимуть меншу небезпеку для політичних прав Конституції, тому що вони мають меншу можливість порушити їх або заподіяти їм шкоду"³. Як свідчить досвід останніх років, саме парламент, а не Суд, нерідко виходив з вузькополітичних, партійних, а не загально-суспільних інтересів⁴. Практика діяльності органів конституційної юстиції Білорусі та Росії свідчить, що можливість використання Конституційного Суду як інструмента політичної боротьби залежить від визначення його повноважень та кола органів і осіб, які можуть звертатися до нього. Саме ці фактори значною

¹ Див.: Мишин А.А., Страшун Б.А. Принципы организации и деятельности судебных систем // Конституционное (государственное) право зарубежных стран. — М., 1996. — С. 632.

² Див.: Юдин А.Ю. Компетенция (юрисдикция) органов конституционного правосудия // Сравнительное конституционное право / Ред. кол. А.И. Ковлер и др. — М., 1996. — С. 194.

³ Див.: The Federalist. New American Library ed, 1961. — P. 208.

⁴ Див.: Симоненко П.М. Покласти край безладдю і свавілля у державі // Голос України. — 1999. — 19 січня.

мірою впливають на перенесення політичних дебатів до залу Конституційного Суду. Не вдаючись до аналізу політичного підґрунтя прийняття Указу Президента Російської Федерації № 1612 від 7 жовтня 1993 року “Про Конституційний Суд Російської Федерації”, який констатував “неможливість діяльності Конституційного Суду Російської Федерації у неповному складі і нескликання його засідань до прийняття нової Конституції Російської Федерації”¹ та внесення змін 7 липня 1997 року до Закону Республіки Білорусь “Про Конституційний Суд Республіки Білорусь”², наголосимо на тому, що обидва Суди були позбавлені законами в новій редакції ініціативного права порушувати питання конституційності правових актів.

Саме наділення Суду правом за власною ініціативою розглядати питання своєї компетенції може (за певних умов) перетворити його на орган політичного обвинувачення. Отже, Суд має визначати: де закінчуються право та закон і де починається політика. Межі визначення — виключно правові. Головне значення рішення Суду полягає в тому, що воно має остаточні правові наслідки. Так, визнання Конституційним Судом України неконституційними законів та інших правових актів повністю чи в окремі частині призводить до втрати чинності з дня ухвалення Судом рішення про їх неконституційність, а тлумачення Конституції України та законів України набирає сили обов’язкового до виконання на території України (статті 150, 152 Конституції України). Конституційний Суд України здійснює й інші функції: він сприяє умиротворенню політичного життя і є засобом забезпечення дотримання положень Конституції України. Тим самим Суд попереджає можливість порушення конституційного балансу рівноваги і сприяє консолідації суспільства.

Для нормального функціонування Конституційного Суду України необхідно дотримання певних умов:

- а) приведення у відповідність до Конституції України законів та інших нормативних актів, прийнятих до набуття нею чинності;
- б) розробка і прийняття законів (або їх нової редакції), які визначали б організацію і діяльність органів виконавчої влади (закони “Про Кабінет Міністрів України”, “Про місцеві державні адміністрації”, “Про нормативні акти” тощо);
- в) наявність наукової бази, що відповідає б завданням та потребам Конституційного Суду України;
- г) висока професійна підготовка апарату Конституційного Суду України;
- д) належний рівень організації роботи Суду, її матеріально-технічного забезпечення;
- е) безумовне виконання рішень Конституційного Суду України.

¹ Див.: Собрание актов Президента и Правительства Российской Федерации. — 1993. — № 41. — Ст. 3921.

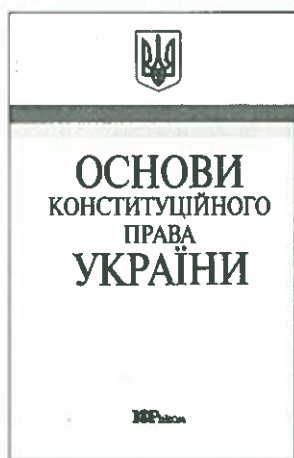
² Див.: Закон Республики Беларусь “О Конституционном Суде Республики Беларусь” // Конституционное правосудие в странах СНГ и Балтии / Отв. редактор М.А. Митюков — М., 1998. — С. 226–253.

Усі викладені проблеми взаємопов'язані і, безумовно, важливі. Та найважливішим є питання створення режиму неухильного виконання рішень Суду. Якщо учасники конституційного провадження не визнають обов'язковості рішень Суду або визнають його обов'язковість для інших, але не для себе, — діяльність єдиного органу конституційної юрисдикції буде марною.

Сила судової влади — у повазі цивілізованого суспільства до Конституції, права і Суду як їх професійного тлумача.

ЮРІНКОМ ІНТЕР ПРОПОНУЄ

ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Підручник

*За редакцією академіка АПрН України
доктора юридичних наук професора
В. В. Кописьчикова*

К.: Юрінком Інтер, 1999. — 288 с.

У підручнику розкривається соціально-правова природа Конституції України, її специфіка як акта прямої дії. Системно висвітлюються конституційні положення, даються визначення термінів і понять.

Розрахований на викладачів і студентів вищих закладів освіти неюридичного профілю, а також на широке коло читачів, які прагнуть набути правових знань.

З ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮСТИЦІЇ

ЗАХИСТ “ПРАВДИ” І “БЛАГОДАТІ” ЗА ДОБИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ ТА ЛИТОВСЬКО-РУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

О. Мироненко

суддя Конституційного Суду України,
доктор філософських наук, професор,
член-кореспондент
Академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України

Незважаючи на тисячолітнє панування еллінів і римлян на значних територіях сучасної України, розквіт у Криму та Північних Причорноморських степах численних держав з уже досить розвинутою системою політичного, квазі-судового і судового нагляду та контролю за “конституційністю” законодавчих актів¹, термін “закон” (*nomos, lex*), хоч і вживався у літописах, у світському його розумінні довго не міг прижитись у менталітеті прямих пращурів українства². Суспільні відносини протягом віків тут регулювались неписаною “народною конституцією”, що, дійсно, мала своїм єдиним, безпосереднім і найчистішим джерелом конкретний демос, виростала з повнокровних, незайманих зерен всенародної творчості аборигенів східнослов'янських князівств, відбивала їх первісну морально-правову культуру й ідеологію, почуття, прагнення, здоровий глузд, сам дух епохи. Іменувалась така своєрідна конституція “правдою”, “стариною”, “пошлиною”, “благодаттю”, яким повинні були відповідати акти органів державної влади і на охороні яких від можливого забуття чи порушень ретельно стояли найповажніші у суспільстві мешканці, посадові особи і державницькі установи.

Київська Русь як ранньофеодальна імперія на чолі з єдиновладним монархом — великим київським князем — успадкувала від суперсоюзу племен Русі та Руської землі майже всі інституції військової демократії. На відміну від розглянутих у попередній статті давньогрецьких держав, у Північному Причорномор'ї великий князь часто обирався чи закликався на посаду на підставі “народної конституції” громадою, а іноді як сюзерен ставав і головним “законодавцем”, і провідним “виконавцем”, і верховним суддею. Законодавчі, виконавчі і судові

¹ Докладніше див.: *Мироненко О.М.* Біля витоків вітчизняного парламентаризму // *Правова держава*. Вип. 8. — К., 1997.

² Слідом за В. Сергєєвичем, Ф. Леонтовичем, Р. Лашенком та іншими дослідниками ми вважаємо, що у найдавніших руських літописах термін “закон” виступає синонімом слова “звичай”. В. Бутков, Д. Самоквасов, І. Срезневський дотримувалися думки, що східні слов'яни все ж мали закони, які відрізнялися від звичаїв.

повноваження нижчого порядку покладались на місцевих князів, переважно синів, братів чи інших родичів сюзерена, які не завжди ставали самовладцями — монархами, а, скоріше, виконували роль “першого слуги” мешканців своєї держави — волості, тобто отамана, старости, воєводи, якого народ міг і вигнати зі столу, і повернути знову, і навіть кинути до в'язниці чи заслати до монастиря. З цього випливає, що вищі наглядові функції за “законністю” рішень місцевих князів покладались не тільки на великого князя, а й на громаду тієї чи іншої землі у вигляді віча. Контрольні повноваження у цьому напрямі з боку інших державних інституцій, природно, унормовані не були, але вони інколи все ж здійснювались за тими ж звичаями, тобто “правдою батьків”. В окремих землях Київської Русі (переважно суздальсько-московських) князівська влада не пов'язувала себе народною волею, і тоді князь ставав єдиновладним монархом-самодержцем. У такому разі посягання на його прерогативи, як й інші порушення “конституційних основ” самодержавства, належали до найтяжчих злочинів.

Первісне пряме народоправство у Київській Русі втілювалось, за словами М. Костомарова, у “найдорогоцінніших і найважливіших явищах народної самобутності”¹ русів — **вічах**, які у вигляді народних зібрань² стали невід'ємним елементом верховної влади на землях східних слов'ян. Якщо ще навіть у антів племінні сходки не мали суто юридичного змісту, то вже у IX—X століттях і в наступний період у Києві, Чернігові, Переяславі, Любечі, Турові, Пінеську, Володимирі, Червені, Перемишлі, Сянку, Галичі, Белзі, Пересечені, Яському торгу, Белгороді, Корчеві, Олешні, Путивлі, Листвені, Старобуді, Новгороді-Сіверському, Вручому, Корсуні, Роднах, Ромені, Холмі, Іскоростені, Дорогобужі, Теребовлі, Витичеві, Донці та інших великих містах віча мали чимале управлінське та охоронне для “народної конституції” значення і виявили себе досить ефективною противагою князівській і боярській владі. Слід зауважити, що на етапі звільнення полянських земель від хозарської залежності (князювання Аскольда і Діра) та за владування у Києві Олега Віщого і його перших наступників значення віча дещо принизилося з причин самодержавного характеру правління великого князя. Хоча і у цей період Олег укладав договори не від свого імені, а “от всех іже под рукою его сущих”, Ігор — “от всех людей Руской землі”. Протягом X—XI століть віча відроджуються і у різних містах Русі набирають різної сили. У Новгороді, скажімо, утворилась навіть купецька республіка з майже необмеженою владою постійно діючого віча, яке і обирало князя, і виганяло його з посади. У Пскові князь вважався звичайним слугою віча, а у Рязані, Ростові, Суздалі воно практично не складалось.

Щодо полянських, древланських, сіверських, улицьких, тиверських, волинських, дулібських та білохорватських земель, то тут вічам теж не надавалось якихось однакових, встановлених у законодавчому порядку повноважень. Найбільшого значення, чітких рис органів центральної влади вони набули у Києві та

¹ Костомаров М. Полное собрание сочинений. Т. 1. — СПб., 1903. — С. 201.

² Інколи у літописах слово “віче” вживається і для означення невеличких, переважно таємних, зібрань — сходок.

інших старших містах, тобто столицях удільних князівств. Віча менших міст, тобто віча "пригородів", не мали характеру загальнодержавного владного органу. Скоріш це були (як і сільські територіальні общини — верв) більш чи менш дієві інституції місцевого самоврядування. Але вільним мешканцям малих міст у X—XI століттях, як і бажаючим того вільним общинникам і смердам, аж ніяк не заборонялось брати участь у столичних вічах. Пізніше на цій основі виник і своєрідний представницький інститут: інтереси вільних громадян "молодших городів" на народних зборах старших міст стали захищати їх "представники за посадою" — тисяцькі і сотські.

Скликалися віча, як правило, на церковних майданах, княжих дворах, торжищах, а то й у полі за околицями міста (у Києві, більшою частиною на Подолі або на Горі). Ініціатором зібрання найчастіше був князь, інколи — митрополит чи єпископ, нерідко — хтось із знатних бояр — "старців градських". Подекуди, особливо під час «революційних потрясінь», віча збирались і самочинно¹. Право голосу на ньому, окрім княжих мужів, дружинників і духовенства, мали лише вільні дорослі мешканці чоловічої статі (купці — гості, ковалі, гончарі, ювеліри, зброярі, дрібні торговці та ін.), тобто й тут стихійно складались начала одного з різновидів представницьких інституцій — станового представництва. Враховуючи те, що далеко не всі повноправні громадяни виявляли політичну активність, а жінки, челядь, холопи й інші невольники взагалі політичних прав не мали, народні збори охоплювали лише невеличку частину загальної кількості населення. Голоували на вічах князі чи єпископ (у Києві, звичайно, митрополит), а у "молодших городах" — посадники, тисяцькі чи духовні служителі нижчого рангу. З промовами виступали самі головуючі або посадові особи за їх дорученням. Пропозиції вносились вигукуванням. У формі галасливості проводились і дебати. Процес голосування — схвального чи негативного — теж виливався або у майже мовчазну згоду, або у звичайне горлання, за якого більшість перекикувала меншість і тим самим придушувала останню. Не поодинокими були випадки і фізичного вгамування або упокорювання незгодних з більшістю тут же на майдані. Тому рішення зборів, завчасно підготовлені знаттю, частіше мали вигляд одностайного ухвалення, щодо якого літописці вживали вирази: "всі Кіяне", "єдиними усти", "с одного", "вси", "єдинодушно" тощо. Треба мати на увазі, що законодавство в умовах панування консерватизму, "косності народної", тобто звичаю, поступалось адмініструванню. Тому рішення віча ухвалювались переважно в усній формі і скріплювались присягою та хрестоцілуванням.

Неоднозначною у різних містах і у різні часи була і компетенція віча: від обрання князя чи покликання його на престол до вирішення приватних питань про ізгойство (позбавлення попереднього стану). Традиційно до повноважень народних зібрань, які часто перебирали на себе всю повноту влади, всі вищі контрольні функції за дотриманням "народної конституції", належали і прерогативи князя, і обов'язки боярської ради, тобто проблеми зовнішньої політики,

¹ Крамольників-демагогів, тобто тих, хто зловживав правом скликання віча, учасники зібрання жорстоко карали.

війни, затвердження міждержавних договорів, захисту міст у випадках облоги, миру, формування народних ополчень, визначення їх провідників, віддання у власність чи на "кормленіє" земель, їх подальший розподіл і перерозподіл, забезпечення населення водою, харчем в умовах оточення ворогом, будівництво доріг, церков, монастирів, встановлення розміру дані, одкупів, контрибуцій та інших платежів як на користь держави, її урядовців, так і на користь зовнішніх ворогів, розклад таких платежів по дворах чи по головах, окреслення привілеїв, мита, церковних доходів, зміни, обрання, призначення чи відкликання тисяцьких, сотських, посадників, тіунів, інших посадових осіб, а інколи й церковних владик, верховного судопроводження, переважно у політичних справах тощо. Саме за рішенням віча древлян у 945 році було розірвано навпал київського князя Ігоря, а посольство до Ольги виїхало не від князя Мала, а від імені народних зборів усієї древлянської землі. Народні збори киян у 1068 році, на яких вони вимагали у князя Ізяслава зброї для боротьби з половцями, перетворились, по суті, на повстання проти князя. Ізяслав утік до Польщі, а на його місце віче поставило Всеслава. За рішенням віча киян у 1147 році за відступу від "народної конституції" страчений князь Ігор Ольгович. Неодноразовими були випадки і покарання вічами порушників "правди" і "благодаті" з конфіскацією майна, віддаванням його на "поток і разграбленіє" тощо.

Ухвали столичних народних зібрань вважались обов'язковими для "молодших городів", а інколи — й сільської місцевості. Підкреслимо, що чимало міст знали практику створення вічових рад, які подекуди перетворювались на виконавчі органи зборів, а подекуди майже повністю перебирали на себе повноваження віча, не скликаючи останнє роками¹.

Одним з перших, хто у другій половині XII ст. завдав тяжкого удару по вічах, став князь Андрій Боголюбський, який віддав перевагу абсолютній самодержавній владі. Він не лише вщент зруйнував Київ у 1169 році, але й доклав багато зусиль, щоб знищити тут і в інших містах і традиції народних зібрань, і думський досвід. За татаро-монгольської навали князі, які стали васалами і "дітьми" хана Золотої Орди, хоч інколи і збирались на невеличкі снєми, залишили жорстокі самовладні функції тільки щодо мирного, підлеглого їм населення, але у більшій частині були повністю покірні волі того чи іншого "батька-бусурманіна" з Сараю.

Своєрідним захисником "народної конституції" пращурів — правди — від спотворення неправедним князівським втручанням у Київській Русі та Галицько-Волинській державі виявили себе **боярські ради (думи)**, які виникли у IX ст. поряд з народними зборами (вічами). Вони успадкували деякі традиції колишніх родових, племінних, царських чи князівських рад на землях сучасної

¹ Чи не єдиною працею, спеціально присвяченою діяльності руського віча, є робота В. Сергєєвича "Вече и князь" (СПб., 1908). Треба також зауважити, що оцінка віча українськими мислителями була неоднозначною: скажімо, М. Костомаров писав про народні зібрання у вельми схвальному тоні, а М. Грушевський ставився до них досить стримано, а часом — і негативно.

України. Разом з князем і вічем боярська рада як вищий державний орган (в одних князівствах — переважно з дорадчими функціями, в інших — як постійний орган з обов'язковими для князя рішеннями) перебувала на верхівці управлінської піраміди і в Давньоруській імперії, і в більшості князівств. До складу боярських рад входило найближче оточення монарха з “думців” (“кращих мужів”, “муж княжів”, “передніх людей”) — власників феодалних вотчин, тобто з бояр земських, бояр — старших дружинників, князівських тіунів, огнищан, двірських, конюших, стольників, подекуди — з князівських отроків, гридів, дітських, тисяцьких, єпископів (у Києві — митрополит), ігуменів тощо. Під час воєн князі практикували включення до рад провідників союзницьких військ.

Цей орган, як правило, скликався князем за його власною ініціативою і відіграв різну роль в управлінні, залежно від історичних обставин, місцевих традицій і волі монарха. У північних князівствах Київської Русі (Новгород, Псков та ін.) боярська рада була “затмарена” вічем (у Суздалі і Володимирі — князем), на центральних землях вона мов би маневрувала між вічем і князівською владою, на західних — досить часто панувала у державному управлінні. Але навіть великий київський князь віддавав перевагу рішенням з посиланням на авторитет “думців”. Таким чином він прагнув домогтися підтримки своїх ухвал з боку впливових верств населення.

У більшості давньоруських князівств функції боярських рад полягали в попередньому обговоренні всіх важливих державних проблем, тобто питань, що належали і до компетенції князя, і до повноважень віча, у поданні міркувань “думців” на остаточне вирішення монарха чи народних зборів. Це — великі питання державного життя, що входили і до повноважень віча, і, крім того, проблеми дипломатичної діяльності, будівництва укріплень, шляхів, мостів, організації сторожової служби, придушення опору селян чи міщан, охорони торговельних комунікацій, підтримання правопорядку тощо¹.

Однією з найважливіших функцій боярських рад у аспекті розглядуваної проблеми була консервативна: “кращі мужі” ретельно спостерігали за дотриманням звичаїв пращурів, тобто виконували роль своєрідного конституційного контролю як актів князя, так і актів народних зборів. У ряді випадків вони, якщо і не скасовували рішення віча чи князя, то просто їх ігнорували.

Найбільшої сили набула боярська рада на галицько-волинських землях. Родова аристократія тут шалено багатіла на торгівлі, володіла величезними земельними маєтками, тримала власні дружини і виявилась досить згуртованою в ім'я захисту власних інтересів. Після приєднання волинян, дулібів і білих хорватів Володимиром I Великим і Ярославом I Мудрим до Київської Русі на межі X—XI століть місцева боярська олігархія підкорилась київським князям лише тією мірою, як цього вимагали її особисті потреби і прагнення. Та починаючи з другої половини XI ст., за доби князювання Рюрика, Володаря та Василька Ростиславичів,

¹ Докладніше див.: Дьяконов М.А. Очерки общественного и государственного строя Древней Руси. — СПб., 1912; Юшков С.В. Общественно-политический строй и право Киевского государства. — М., 1949.

чітко спостерігаються наміри верховодів галичан до відокремлення від материнської землі. У першій половині XII ст. князь Володимирко, що об'єднав їх в одне князівство, ще "тримав у руках" боярство і навіть інколи жорстоко карав вельмож. Але вже його син Ярослав Остомисл потрапив майже у повну залежність від боярської ради. Справа дійшла навіть до того, що за рішенням останньої було спалено другу дружину князя і змушено його повернутися до першої. Згодом та сама боярська рада вигнала з князювання одного з синів Ярослава — Олега і передала всю владу Володимирі, за часів якого боярство на чолі з Володиславом Кормильчиком не тільки перетворилось на найвищий контрольний орган влади, а й вирішувало майже всі питання державного життя.

Роман Мстиславович (1199—1205 рр.) дещо придушив боярську олігархію, але після його смерті вона знову піднялась на верхівку владування. У 1206 році боярська рада спочатку закликала на престол триумвірат князів Ігоревичів, а через п'ять років під приводом порушення ними положень "народної конституції" вона ж їх і стратила, зосередивши у 1211—1219 рр. всю владу виключно у своїх руках. Така анархія виявилася поживним ґрунтом для ще більшого піднесення сили і багатства галицьких бояр, серед яких було чимало прихильників угорського і польського пограбування краю, тобто таких, що самі зухвало зневажали "правду" і "благодать" батьків. Боярська рада поступово перетворилася на постійно діючий орган у складі великих землевласників, воєвод, намісників, єпископів, слуг князівського двору тощо, "конституційні" контрольні повноваження якого виступали вже у гіпертрофованому вигляді. Князь навіть не мав права скликання боярської ради і робив це лише за згодою її верхівки. Не допомогло щодо цього і прагнення галицьких князів підвищити свій авторитет королівським рангом на зразок Польщі та Угорщини. Документи без підпису бояр — членів ради не мали юридичної сили. Саме отруєнням князя Юрія II Болеслава у 1340 році черговими "революціонерами" з боярської ради закінчилася доба державної незалежності України — княжої. Спроба провідників боярства на чолі з "думцем" — перемиським воєводою Дмитром Дедьком створити після цього нову форму держави — аристократичну олігархію, незважаючи на те, що її відразу визнали як Польща, так і Угорщина, закінчилася повним крахом: у 1349 році польський король Казимир за татарською "милістю", викликаною величезними хабарами, став "Руської землі паном". Отже, когорта зрадників народного права русів із Східної Галичини у XIV ст. на багато віків ліквідувала вітчизняну державність.

Формою політичного (а інколи й судового) контролю за дотриманням "правди" і "благодаті" стали також княжі з'їзди (снеми)¹. Вони знаменували собою поступову втрату влади великим київським князем і все більше посилення впливу на процес державного управління місцевих феодалів. Головними діючими особами на таких з'їздах були, звичайно, удільні князі. Але вони брали з

¹ Серед праць, що торкаються цієї проблематики, привертають до себе увагу: *Владимирский-Буданов М.Ф.* Обзор русского права. — К., 1909; *Юшков С.* Нариси з історії феодалізму в Київській Русі. — К., 1940.

собою, як правило, ще й своїх "братів" (найближчих однодумців), "синів" (васалів), "думців" (членів боярської ради), єпископів, ігуменів та ін. Скликалися сними великим київським князем досить рідко, виразних організаційно-правових форм не набули. Влада з'їздів виявилась номінальною.

Разом з тим, деякі з снемів увійшли до історії вітчизняного право- і державотворення і відіграли значну роль у законотворчості, своєрідному рухові за відповідність нових законів "правді батьків". Передусім, йдеться про Вишгородський (1072 р.) з'їзд, на якому Ізяслав I, Святослав II та Всеволод I Ярославичі значно доповнили "Правду Ярослава" (ст. 1–18) "Правдою Ярославичів" (ст. 19–41); Любецький (1097 р.) з'їзд, який за ініціативою Володимира Мономаха ліквідував принцип сеньйорату і утвердив право князів на землю батька; Витичівський (1100 р.) з'їзд, який засудив Давида Волинського Ігоревича за захоплення і осліплення Василька Ростиславича та у вигляді покарання відібрав у Давида Волинь.

За доби перебування на київському престолі Володимира Мономаха, у 1115 році, відбувся снем, на якому точилась досить гостра і цікава дискусія між князями щодо форм державного правління. Тут можновладці розділились на два табори: прихильників централізму і сповідувачів поліцентралізації руських земель. Гору взяли врешті-решт "федералісти", і Київська імперія почала вступати у період феодальної роздробленості та дедалі більшого втрачання влади київським князем. Досить нагадати, що після смерті Ізяслава II Мстиславовича у 1154 році до монгольської навали у Києві змінилося 45 князів, 34 з яких трималися біля керма влади менше року. Проте князі збирались і у 1167 році для пошуку засобів охорони торговельних шляхів та купецьких караванів, і у 1223 році – для надання допомоги половцям у їх боротьбі з кочовиками тощо. Важливою функцією снемів, окрім воєнно-стратегічних питань, проблем оновлення законодавства, стосунків з іншими державами, державного устрою, суспільної організації тощо, було давання дозволу на "вокнязіння", добровільну відмову від престолу, обмін княжими столами тощо. Такі рішення часто вміщували посилання на неписану конституцію – "правду батьків", підкреслювали необхідність її неухильного дотримання.

Правові засади діяльності князів, віче, боярських рад та князівських снемів у Київській Русі, на відміну від попереднього періоду, "правове поле" якого складалося з символічних та усних звичаєвих і божественних настанов, тобто "фольклорної конституції", відрізнялись уже досить солідною і розвинутою юридичною базою у вигляді рукописних актів князівської влади, міжнародних договорів і навіть першого кодексу під назвою "Правда Руська". Природно, що у цей період головним джерелом обов'язкових правил життя, підтримання правопорядку, основним підґрунтям рішень народних зборів, нарад "думців", феодальних з'їздів залишався слухний, доцільний звичай пращурів, тобто конституція, що зберігалась у пам'яті народу. Але "правда батьків", "благодать" уже досить часто висловлювались у вигляді правової формули, тобто норми звичаєвого права, а самі формули і норми князі й літописці узагальнювали і відтворювали у письмових засобах, у результаті чого за Ярослава Мудрого і з'явилась "Правда Руська", яка діяла та доповнювалась протягом кількох наступних століть.

Народні звичаї стали першоосною і княжих уставів, які або змінювали, або доповнювали норми звичаєвого права і тому все більше ставали схожими на статті закону; і княжих уроків (значною частиною щодо унормування і впорядкування збору данини та інших повинностей, стосовно окняження підвладних Києву земель, перетворення їх на суцільну державну територію); і княжих договорів (міжнародні і внутрішні угоди — “ряди”, “правди”, “мири”, “докінчення” тощо); і церковних уставів (князівські акти щодо церковних судів, матеріально-го забезпечення духовенства). Чималого значення у діяльності державницьких інституцій Київської Русі набували і збірники церковного і світського візантійського, тобто римського, права (Номоканон, Прохирон, Еклога, Закон судний людем, Книги законнія), які, безумовно, збагачували вітчизняні юридичні здобутки¹. І хоч повноваження князів, віча, боярських рад і снемів досить часто “зштовхувались”, конкурували між собою, правничі засади їх діяльності час від часу зміцнювались і вдосконалювались.

Звернемо увагу на те, що віча, боярські ради, княжі сними Київської держави у IX—XII ст. майже нічим не поступались сучасним їм допарламентським інституціям більшості країн Європи, за винятком міст-держав середньовічної Італії та королівств Піренейського півострову: з'їздам франкських світських і духовних феодалів, Центральній королівській раді Франції, англійській королівській курії (*curia regis*), німецьким феодалним з'їздам (рейхстагам), радам при імператорах (гофтагам), курфюрстам XII ст., польським вічам, королівським радам, куріям, колоквиумам тощо.

Вітчизняні віча, князівські сними і боярські ради були не менш готовими для перетворення на дійсно парламентські представницькі органи. Але вони не еволюціонізують, а, навпаки, занепадають. Ця історична невдача стала безпосереднім наслідком татаро-монгольської навали, внутрішніх князівських чвар, прагнення великого українського боярства до задоволення виключно особистих потреб та інтересів, бездарності, амбітності і схильності до зрадництва багатьох політичних провідників, що й призвело врешті-решт до першої тривалої “перерви” у досить насиченій практиці майже священного дотримування принципу недоторканності “народної конституції” у вигляді традицій прашчурів.

У концептуальному плані живучості прагнення спільноти Київської Русі, Галицько-Волинської держави зберігати “правду батьків”, “благодать” у незайманому вигляді сприяла богословська політико-правова ідеологія, яка була панівною протягом усієї княжої доби. Можливо, саме богословський консерватизм, внутрішньо притаманний схоластиці, виявився найретельнішим охоронцем і захисником вірності багатьох світських законодавців звичаям, що спонукало на видання “конституційних” у їх розумінні актів, які вміщували норми, що відповідали традиціям предків.

¹ Всі названі та інші правові акти Київської Русі детально характеризуються у праці: *Мироненко О.М., Римаренко Ю.А., Усенко І.Б., Чехович Ю.А.* Українське державотворення: невitreбуваний потенціал // Під ред. О.М. Мироненка. — К., 1997.

Головними джерелами такого консерватизму, “косності народної” у період середньовіччя виявились Ветхий і Новий завіти, релігійні вчення Афанасія Олександрійського, Василя Великого, Григорія Богослова, Іоанна Златоуста, константинопольського патріарха Фотія та ін¹. У самій Київській Русі в XI ст. поряд один з одним жили і творили засновники чернецтва та Печерської Лаври Антоній (983–1073 рр.) і Феодосій (?–1074 рр.), які розглядали людину як верхівку творення Бога, а князя – як богоугодного володаря, заклали основи доктрини династичного князювання на Русі, обґрунтування якої продовжив при переробці найдавніших літописних зведень 30–40-х років XI ст. ігумен Никон (?–1078 рр.), а повністю завершили у “Повісті временних літ” диякон Нестор (?–1113 рр.) та ігумен Сільвестр (?–1123 рр.). “Повість”, спираючись виключно на консервативні традиції, прагне охопити найважливіші події – від біблейського потопу до започаткування християнства на Наддніпрянщині апостолом Андрієм Первозванним, від розселення народів до політичногогуртування слов’янських племен, їх перших політичних провідників, покликання варягів, виникнення власної держави тощо.

Найвизначнішим з представників релігійної думки того часу був київський митрополит Іларіон (XI ст.), який у праці-проповіді “О законі Мойсеєм даному і о благодаті та істині Ісусом Христом бившим” (1030–1050 рр.) виступив проти рабського стану суспільства, за мир і злагоду між народами, які всі рівні між собою, за політичну самостійність Київської Русі, відкинув закони іудеїв як такі, що порушують природну рівність і свободу людини, закріплюють богообраність лише одного народу, і закликав підпорядковуватись не такому закону, а благодаті, тобто євангельським істинам, що скасовують рабство, славлять свободу людини, роблять церкву вірною служницею державі і князю.

У літописаннях духовенства збереглись й інші цікаві пам’ятки політико-правової думки IX–XIII ст. В “Ізборниках Святослава” (1073–1076 рр.), складених рукою “грішного Іоанна”, у листі Володимира Мономаха до Олега Святославовича (1096 р.), у його ж “Повчанні дітям” (1117 р.), у посланнях митрополита Никифора Володимирі Мономаху (1121 р.), митрополита Кліма Смолятича пресвітеру Фомі (1149 р.), “Словах” Кирила Турівського (1130–1182 рр.) піднімаються проблеми законслухняності, мистецтва державного управління, політичної моралі, пом’якшення наслідків соціально-економічної нерівності людей на основі поваги до згадуваної вище “конституції” батьків.

Невідомий автор “Слова о полку Ігоревім” (1187 р.) першим на Русі висловив думку про виникнення держави на ґрунті міфічної конституції – суспільного договору між князем і народом. Ідеалами парагуманізму сповнений Києво-Печерський патерик (1251–1230 рр.). Судити людей не за багатством, а за розумом, наближаючи до себе мудрих і справедливих, закликає князя “Моленіє Даниїла Заточника” (кінець XII–початок XIII ст.)².

¹ Див. докладніше: *Мироненко О.М.* Права і свободи людини у політичних вченнях середньовічних теологів. – К., 1995.

² Див.: *Мироненко О.М.* Проблема прав і свобод людини в українській богословській думці доби середньовіччя. – К., 1995.

Низку проблем запровадження поваги до старих і нових законів, високоморальної політики порушує у повчаннях архімандрит Києво-Печерського монастиря Серапіон Владимирський (1205—1275 рр.). Патріотичним прагненням до політичного єднання руських земель навколо Києва, до сильної централізованої політичної влади князів пройнято Галицько-Волинський літопис (1201—1292 рр.). До того ж, його автори майстерно подають політичний портрет Данила Галицького, в якому “від голови до ніг нема пороку”, політико-правові настрої боярства, характеризують міжнародні правовідносини Волинської землі з сусідніми державами.

Зародками вже не міфічних, а реальних конституцій у давньоруських князівствах, своєрідним заклик до вірності “праву справедливості”, що відбивало менталітет народу, його прагнення до гуманізму, демократизму у правовому регулюванні суспільних відносин ставали ряди — договори віча з виборними князями. Їх можна розцінювати вже як чинні суспільні договори населення з володарями, спрямовані на зміцнення безпеки того чи іншого князівства, визначення форм і методів правління, запобігання (на відміну від близьких і далеких сусідів) надзвичайному силовому утиску мешканців держави, тобто насильству, усунення з посад “злих” місцевих можновладців, вирішення всіх питань згідно з чинними правовими нормами, які не порушують “народну конституцію”, тощо.

Починаючи з середини XIII ст., Велике князівство Литовське поступово інкорпоровало українські та білоруські землі у Литовську державу. Нова імперія, розкинувшись від Балтійського до Чорного моря, більш як удесятеро перевищувала територію власне Литви. Ось чому стали східнослов'янські традиції (мова, релігія, право, зокрема і “правда предків”, судівництво, воєнний досвід тощо) швидко пустили коріння у литовські підвалини, були сприйняті всіма мешканцями гетеронаціонального князівства, яке часто іменується Литовсько-Руською державою.

Своєрідним синтезом руських боярських рад (дум)¹, які обґрунтовано можна вважати найретельнішим оборонцем “конституції” предків, і суто віленських княжих рад тут і виявилась “Пани-Рада”. Спочатку (до кінця XV ст.) ця важлива центральна державна установа функціонувала майже виключно на підставах звичаєвого права, тобто не мала характеру постійно діючого легітимного представницького органу. До її складу входили за станом панята і княжата, тобто вища верства васалів господаря — великого князя. Саме тому в окремих джерелах Пани-Рада іменується ще й Господарською радою. Панятами, поряд з верхньою суспільною групою литовських феодалів, вважались і колишні руські бояри — великі землевласники, а до княжат зараховувались (теж разом з віленськими магнатами) нащадки руських княжих родів, які часто виявлялись династично спорідненими з господарями. Окрім княжат і панят, великий князь як провідник Панів-Ради включав до неї архієпископів, єпископів та інших свя-

¹ У земських уставних грамотах Витовта досить часто згадуються віча. Вони діяли і за русько-литовської доби, на відміну від станових сеймів, мали всестановий характер (включаючи до свого складу і “чорних людей”) і виявилися сходинкою у перетворенні безпосереднього народоправства, притаманного руським князівствам, на опосередковане.

ценнослужителів, а також найвпливовіших урядовців — маршалка земського, маршалка двірського, канцлера, підканцлера, підскарбія земського, підскарбія двірського, гетьмана земського, гетьмана двірського, деяких воєвод, каштелян, старост та інших стрижневих посадових осіб. Кількість їх у складі Ради становила 60—80 чоловік. За відсутності господаря головував на зібраннях Панів-Ради земський маршалок — зверхник державних церемоній при князівському дворі, а за відсутності останнього — маршалок двірський, котрий вважався заступником і помічником земського маршалка¹.

Пани-Рада виникла як дорадчий, допоміжний орган при великому князеві. З часом її компетенція стрімко зростає. Тут зосереджуються функції не лише законодавчої, а й контрольної, виконавчої та судової влади. Пани-Рада разом з монархом вирішує проблеми війни, миру, дипломатичних стосунків, розподілу земель на правах умовного помісного володіння, будівництва комунікацій, підтримання правопорядку, призначення вищих посадових осіб, контролю за їх діяльністю, керівництва збройними силами тощо. Саме вищі васали — члени Пани-Ради обирали монарха з числа синів великого князя. Але не це обумовлювало її авторитет. Справа в тому, що великий князь, починаючи з Ягайла, був ще й королем Польщі і досить часто перебував поза межами Литви. Під час його від'їздів країною одноосібно правила Господарська рада, яка набувала значної самостійності і у ряді випадків не лише контролювала процес відповідності законодавчих актів закладеним колись правовим основам, а й підпорядковувала собі монарха.

Після появи Кревської унії 1385 р., тобто за доби Ягайла з його полонізаторською політикою, роль українських князів і магнатів у складі Панів-Ради дещо принизилась. Але з приходом до влади Витовта (1392—1430 рр.) і Свидригайла (1430—1435 рр.) проруська опозиція знову набуває сили. Згідно з привілеями 1492 і 1506 років великий князь зобов'язався правити країною разом з Господарською радою. Повноваження останньої у законодавстві, нагляд за “конституційністю” законів, вирішенні фінансових питань, розгляді найважливіших судових справ зростали, а сама вона перетворилась на постійно діючий легітимний орган.

Полонізація Литви Ягайлом сприяла проникненню в її суспільно-правове життя шляхетсько-польських традицій у вигляді як сеймиків, так і сейму². На засідання останнього наприкінці XIV—початку XV ст. приїжджали всі бажуючі шляхтичі князівства. Але збори дійсно загального (вального) сейму були започатковані у 1440 р., коли на престол обирався Казимир IV. Під час скликання сейму (поки що періодичного, “у разі потреби”) Пани-Рада виступала у вигляді “верхньої палати” і диктувала свою волю всім іншим учасникам зборів. Вищі урядовці поступово витискували з Господарської ради княжат і панят, які

¹ Докладніше див.: *Мироненко О.М.* Представницькі органи Литовсько-Руської держави в контексті еволюції українського парламентаризму // *Вісник Академії правових наук України.* — 1997. — № 2.

² Назва “сейм” була відома у Польщі з 1130 р., коли було скликане зібрання для розв'язання суперечок дітей Болеслава Кривоустого. Але дійсним роком народження польського сейму як віддзеркалювача волі народу, мабуть, треба вважати рік 1386, тобто сейм, який обрав великого князя литовського Ягайла польським королем.

не обіймали державних посад. “Нижня палата” формувалася з місцевої шляхетської адміністрації (намісників, воєвод, каштелян, тіунів, старост та ін.) і місцевих священнослужителів.

Таким чином у Литовсько-Руській державі з’явилась тенденція до застосування комбінації “двоповерхового”, “перехресного” контролю за законодавчими актами, тобто умовна верхня палата могла втручатись у процес прийняття рішень і їх відповідних змін з боку сейму, а обидві палати разом — у законодавчі функції короля.

Після об’єднання польських земель, що завершилось лише за Казимира III (1333–1370 рр.), який прийняв від Владислава Локотка королівську корону, Польща “втягнулась” вздовж західного кордону Великого князівства Литовського — від Балтики до Галича і Кам’янець включно. Зростаючий вплив магнатів і шляхти дістав вияв у Кошицькому привілеї 1374 року, який поклав початок створенню сеймиків у вигляді зібрань шляхти окремих воєводств для вирішення місцевих справ і Генерального сейму при монархові, на який спочатку було покладено не контрольні, а лише дорадчі функції королівської ради, аналогічні початковим функціям Панів-Ради у Великому князівстві Литовському.

Але вперше, на що вказувалось вище, загальний (вальний) сейм було скликано у середині XV ст. Спочатку роль своєрідного сенату тут виконувала Пани-Рада. Згодом він став комплектуватися з магнатів Великої королівської ради, а нижня палата (посольський дім або посольська хата (ізба) — з земської шляхти. Городельська унія 1413 року дуже обмежила українських княжат і панят щодо участі у сеймових зборах, бо це було дозволено лише магнатам і шляхті католицької віри. Але саме після цієї унії з’явилась можливість більш регулярного скликання спільних польсько-литовських сеймів. Та ні у Кракові, ні у Вільно сейми ще не стали представницькими органами. Щодо верхніх палат, то годі й говорити, а депутати нижніх палат обирались або призначались на місцях без будь-яких загальних правил. Міста довго залишались фактично відстороненими від участі у роботі названих інституцій. Влада короля і великого князя була впливовою, та все більше поступалась авторитету конституцій вального сейму, тобто ставала підконтрольною. Після 1422 року наглядові функції сейму за “конституційністю” рішень монарха переростають у законодавчі. Того року він забирає у короля право на відібрання майна у шляхти без згоди суду прелатів і баронів, у 1430 році — на арешт і здійснення судочинства над шляхтичами, у 1453 році — на прийняття рішень без згоди з призначеними сеймом чотирма радниками, у 1454 році — на оголошення війни, на ухвалення будь-яких законодавчих актів без проходження їх через сейм і навіть на призначення урядовців без погодження з шляхтою. У 1496 році сейм узурпував право на встановлення державних податків, а у 1505 році у Радомській конституції проголосив “суперконституційний” принцип контролю над новими законами — “Ніяких нововведень” (*Nihil novi*), що поширювався майже виключно на королівську владу. Саме з цієї події вальний сейм у складі короля і двох палат почав діяти офіційно. Парламент ухвалював конституції, яким мали відповідати грамоти і привілеї короля та декрети судів чи трибуналів.

Протягом XV—XVI ст. русько-литовські сейми поступово перетворювались на представницькі установи парламентського типу, але не загальноєвропейського зразка, а з тільки їм притаманними особливостями. Йдеться про те, що представництво у сеймах поступово зводилось лише до одного стану — шляхетського. Магнати під тиском шляхти здавали свої позиції, а міщани до участі у сеймах не допускались. У 1562—1563 рр. парламент ухвалив конституцію щодо “екзекуції права”, тобто проведення редукції (повернення) коронних маєтків магнатів шляхті, чим, мабуть, завдав остаточної поразки великим феодалам. Через рік у законодавчому порядку було визначено і норми шляхетського представництва: по 2 депутати від кожного сеймику. Цікаво й те, що сеймики під час обрання парламентаріїв розробляли для них у письмовому вигляді спеціальні накази (інструкції). Ще деякий час (до 1569 року) за великими князями залишались конституційні контрольні функції, тобто право вето на конституції сеймів у вигляді “господарського отказу” (відповіді). Таким “отказом” конституції парламенту не лише відкидалися, а й затверджувалися.

Після Люблінської унії 1569 року більшість українських земель відійшла до Польського королівства, тобто перетворилась на малопольську провінцію. З цього часу, природно, вплив на Україну з боку Вільно послабився, а з боку Кракова (згодом — Варшави) різко зріс. Вальний сейм Речі Посполитої, в якому брала участь і українська шляхта, перебрав на себе практично всю повноту законодавчої влади. Під час обрання королем нащадка династії французьких монархів Валуа принца Генріха у 1572 р. елекційний сейм розробив конституцію Речі Посполитої, яка увійшла до історії під назвою “Генрікові артикули”. Ними проголошувалась шляхетська демократія, дворянська республіка і встановлювались, по суті, “правила поведінки” короля, призначення і діяльність якого майже повністю залежали від сейму. Кандидатура на трон і регламент обрання монарха визначались на конвокаційних (безкоролівських) сеймах, вільні вибори короля відбувались на елекційних сеймах, його приведення до присяги — на коронаційних сеймах. Монарх перетворювався, скоріше, на президента парламентської республіки чи на спікера сенату, який не мав права на будь-яке важливе державне рішення без згоди депутатів. Створювалася спеціальна сенатська “прибічна” рада у складі 16 резидентів, яким надавались функції контрольної, наглядової влади над королем. Монарх давав зобов’язання регулярно (раз на два роки) скликати сейм, надавати йому можливість працювати рівно 6 тижнів¹, боронити і розширювати кордони Речі Посполитої, не змінювати державного устрою і державних порядків. Іншими словами, вимальовувалась система досить жорсткого контролю за відповідністю дій і рішень короля парламентським конституціям, тобто за конституційністю діяльності монарха.

Як і раніше, вальний сейм працював у складі двох палат. З сенату було майже усунено магнатську верству і залишено «державних достойників» з вищих посадових осіб та духовенства, переважно католицького спрямування. Обговорення

¹ Але по закінченні цього терміну депутати роз’їжджалися незалежно від того, встигли вони ухвалити будь-які рішення, чи ні.

питань проводилось під головуванням короля, який на закінчення узагальнював думку сенаторів у вигляді конклюдії (підсумкових висновків). Посольський дім (хата, ізба) нараховував 150–200 представників шляхетського стану, обраних на сеймиках і підзвітних їм. Скликався він за 2–3 тижні до зібрання всього сейму спеціальними королівськими універсалами. Приблизно чверть депутатів посольського дому делегувалась русько-литовськими землями. Попередньо всі вони збирались у білоруському містечку Слонім (тепер райцентр Гродненської області) для розробки загальної позиції і тактики дій на вальному сеймі.

Конституції ухвалювались одногосно. Будь-який депутат парламенту, згідно з затвердженим трохи пізніше правилом «вільної заборони» (*liberum veto*), міг скасувати постанову сейму. Таке право можна трактувати як безпрецедентний у своєму роді різновид політичного конституційного контролю, що міг досить ефективно застосовуватись депутатом-законодавцем одноосібно.

Оприлюднювались конституції завжди від імені короля з обов'язковою вказівкою на те, що вони ухвалені за згодою з парламентом. Окрім вальних сеймів, куди обирались депутати і від українських воєводств (Київського, Брацлавського, Подільського, Волинського, Белзького і Руського)¹ та 19 українських земель чи повітів (Київського, Овруцького, Житомирського, Вінницького, Брацлавського, Летичівського, Червоноградського, Каменецького, Луцького, Кременецького, Володимирівського, Городельського, Гробовецького, Бузького, Холмського, Сяноцького, Перемишльського, Львівського, Галицького), інколи у Речі Посполитій за ініціативою якогось сеймику або воєводства (чи за приватною змовою шляхтичів) скликались і спрямовані часом проти сейму, часом проти короля конфедерації — з'їзди озброєної шляхти, на яких принцип "ліберум вето" не застосовувався. Отже, конфедерації теж можна вважати ще одним унікальним органом конституційного нагляду, який діяв у розглядуваний час на українсько-польських землях.

Щодо правових засад функціонування сеймів і сеймиків, то вони були значно міцнішими, ніж у попередній період, хоч і мали в основі все ту ж саму "конституцію" слов'янських батьків, але вже писану "Правду Руську" і усне звичаєве руське право, тобто "фольклорну конституцію". Підкреслимо, що, на відміну від терміну "закон", який у Київській Русі вживався рідко, категорія "право" на українських землях польсько-литовської доби стала надзвичайно популярною: вживалась вона у найстрокатіших словосполученнях типу "сказати з права", "вести право", "зводити право", "спирати правом", "зазивати у право" тощо. Великолитовські князі керувались принципом "старини не руйнувати, новини не заводити", що, з одного боку, призвело до проникнення руського права у всю величезну державу, а з іншого — укорінювало консерватизм як засіб збереження вірності колишнім законам і звичаям, запобігання їх порушенням. Водночас (через Польщу) інтенсивно проводилась рецепція німецького права шляхом перекладів магдебурзьких кодексів. Пани-Рада, а згодом — і се-

¹ Закарпаттям у цей час володіла Угорщина, Буковиною — Молдавське князівство, а згодом — Туреччина. Стародубщина, Новгород-Сіверщина і Чернігівщина перебували у складі Великого князівства Московського.

нат, і посольський дім керувались у своїй діяльності численними князівськими і королівськими шляхетськими привілеями, партикулярними привілеями, охоронними грамотами, земськими уставними грамотами, суддебниками, статутами, які й мали своєю первісною базою руське, німецьке, візантійське право, що у модифікованому вигляді перетворювалось вже на польське та литовське право.

Особливого значення для державних установ у цей період набувають три редакції Литовських статутів (1529, 1566 та 1588 рр.), які, оскільки вони відтворювали норми “Правди Руської”, обґрунтовано можна вважати вітчизняним правовим здобутком, перемогою “конституції” предків. Це підтверджується й тим, що названі статuti вміщували багато артикулів, які приписували судити “подле обичаю стародавняго”, “водле звичаю давняго» тощо. Чимало з руської “народної конституції” успадкували Кошицький привілей 1374 р., Кревський акт 1385 р., Віленська умова 1401 р., Горodelьська умова 1413 р., привілеї шляхти 1422 і 1453 рр., Нешавські статuti 1454 р., конституції 1492, 1496, 1505, 1506, 1522 рр., Люблінська унія 1569 р., Генрікові артикули 1572 р. та інші нормативні акти, які дедалі більше удосконалювали правове коло діяльності сеймів і місцевих представницьких органів владування.

“Чужинські” (польські, литовські, частково німецькі) протопарламентські і парламентські інституції увійшли до історії становлення як вітчизняних представницьких органів влади взагалі, так і органів політичного контролю за конституційністю законодавчих актів. Вони значно вплинули на державницький менталітет українства, посилили притаманні нашому народу демократичні прагнення, дозволили набути безпосереднього досвіду ухвалення “конституційних” законів через пряму участь українських магнатів і шляхти у діяльності Панів-Ради, сеймів і сеймиків.

МІЖНАРОДНІ ЗВ'ЯЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

1998 рік

- 4 жовтня — Участь наукового консультанта судді Конституційного Суду України
- 11 грудня С. Шевчука у стажуванні в Бірмінгемському університеті (організовано Британською Радою, Великобританія).
- 1—4 листопада Голова Конституційного Суду України І. Тимченко та завідувач Відділу зовнішніх зв'язків І. Шевляк брали участь у симпозиумі "Європейська система захисту прав людини: досягнення та перспективи" та урочистій церемонії відкриття нового Європейського Суду з прав людини. В рамках візиту Голова Конституційного Суду України І. Тимченко мав зустрічі з Генеральним Секретарем Ради Європи Даніелем Таршисом, Секретарем Європейської Комісії "За демократію через право" (Венеціанська Комісія) Джованні Букіккіо, директором Департаменту з правових питань Гі де Велом та заступником директора Департаменту з прав людини Джейн Дінздейл, у ході яких було обговорено подальші напрями співробітництва Конституційного Суду України з Радою Європи (Страсбург, Франція).
- 7—22 листопада Завідувач Відділу забезпечення засідань Колегій суддів та Конституційного Суду України Н. Стасюк брала участь у семінарі "Організація судової адміністрації США", організованому Консорціумом "Верховенство права" (Вашингтон, США).
- 12—13 листопада Суддя Конституційного Суду України В. Шаповал брав участь у конференції "Роль органів самоврядування в податковій системі Республіки Хорватія", організованій Хорватським інститутом з прав людини та Фондом Г. Зайделя (Осіек, Хорватія).
- 4—15 грудня Делегація Конституційного Суду України у складі судді Конституційного Суду України М. Костицького, наукового консультанта судді Конституційного Суду України В. Годованця та завідувача Відділу зовнішніх зв'язків І. Шевляка перебувала у ФРН з метою ознайомлення з науковими розробками в галузі конституційного права Байройтського університету та функціонування Конституційного суду Вільної Держави Баварія (Байройт, ФРН).
- 11 грудня Відбулася зустріч Голови Конституційного Суду України І. Тимченка та заступника Голови Конституційного Суду України В. Розенка з Керівником проектів Фонду міжнародного правового співробітництва Ш. Хюльсхьорстером, під час якої обговорювались питання подальшого співробітництва.
- 12—15 грудня Завідувач Відділу зовнішніх зв'язків І. Шевляк брав участь у конференції з питань законодавчих та правових реформ в Україні, організованій Лондонським університетом (Лондон, Великобританія).

1999 рік

22 січня Відбулася зустріч Голови Конституційного Суду України І. Тимченка та заступника Голови Конституційного Суду України В. Розенка з Керівником Фонду міжнародного правового співробітництва І. Пакушер. Під час зустрічі було обговорено проведення спільних міжнародних заходів, зокрема двох колоквіумів за участю суддів Конституційного Суду України та Федерального Конституційного Суду Німеччини.

Над випуском працювали:

Галина Сурначова

Олена Пазенко

Анатолій Довбня

Вікторія Зарецька

Геннадій Хижняк

Здано до складання 01.04.99. Підписано до друку 19.04.99.

Папір Tatraart. Друк офсетний. Обл.-вид. арк. 4,87.

Умовн. друк. арк. 6,45. Наклад 1 000 прим. зам. 1338

Віддруковано у видавництві «Київська правда», вул. Маршала Гречка, 13.
